

ID 174409479

УНИВ. БИБЛИОТЕКА

И. Бр. 61347

Simo Matavulj

Život

Cijena 40 centi

ПОКЛОН

УНИВЕРСИТЕТСКОЈ БИБЛИОТЕЦИ

ОД

Мил. Антоније

IZDANJE KNJIŽARE

Palandačića

CHICAGO, ILL.

10715

IZDANJE
KNJIŽARE I ŠTAMPARIJE PALANDAČIĆA

PALANDECH'S PUBLISHING HOUSE
CHICAGO, ILLINOIS

POMEN

Pokojni Apostol Pantelić javi se u snu svojoj ženi Jeki i reče joj nabusito:

— Čuješ, babo, danas je subota pred Božić i navršuje se šest meseca od kad sam na drugom svetu! Hoću parastos!... Nema tu: ovo, ono! nego iz oka iz boka, moraš mi dati parastos!

Strina Jeka pomisli u sebi:

— Bože moj, eto se ni malo nije izmenio! Eto ne ište molećivo, kako bi dolikovalo jednoj upokojenoj duši, nego goropadno, sasvim onako, kako je za života iskao od mene groš za rakiju! Bože mi oprost, kanda se ni tamo ne trezni!

To je pomislila u snu, a odgovori, takodje u snu, glasno:

— Ama, čoveče, ti znaš da nemam ni jedne pare, a kamo li šest groša, koliko treba za opšti parastos! Kaži mi, otkud ću ih stvoriti!?

To je razgovetno izgovorila, da bi se svaka reč mogla razabrati pred vratima njene jadne sobice, kad bi ko prisluškivao. U ostalom, ona se često i na javi sama sa bobom glasno razgovarala.

Posle nekoliko trenutaka mrtve tišine, strina Jeka, malo oštrije, nastavi:

— Znam ja tebe, Apostole! Nismo uzalud zajedno jeli hleb četrdeset i pet godina! Znam ja, da mora biti, što ti uvrliš u glavu, ali ovoga puta... de! Hajde, najposle, ako nadjem gde u zajam groš da dam za prekadu, ali o parastosu ne može biti reči!...

— Greh, veliš!? Nemoj se, bolan, ti, mrtav grešiti! Ti znaš, da sam ostala na ulici! Da mi nije zet Milutin izradio ono kukavne pomoći od opštine, deset dinara mesečno, ja bih danas morala prositi po Beogradu! A i ovako zar živim bolje od kakve prosjakinje? Kilo hleba i polić rakije, traju mi četiri dana! Da se nedeljom i o pranicima ne omrsim kod gospoje Perse, ili snaje Dare, ili seje Ljub, prosto se ne bih mogla držati na nogama! Da nije Bog dao

blagu zimu, prosto bi me našli jednoga jutra ukočenu u krevetu! A to će najposle biti! Ali, to je Božja volja, protiv koje se ne može, a i ovo što rekoh, nije, da rečem, prigovor, nego tako, istina je! Kažem ti: iz oka, iz boka, stvoriću groš za prekadu, a, zacelo, meni pošto me nestane, neće niko učiniti ni toliko!

Baba uzdahnu i ućuta, ali je, valjda, Apostol teško uvredi, jer se naglo zadiha i stade vikati:

— Nije tako! Nije tako! Trideset godina bio si poslužitelj u Upravi Fondova i primao si mesečno po pedeset dinara! Zar je to malo? Mogli smo kuću steći, kao što je stekoše tvoji drugovi: braca-Mita i braca-Vasa! Još mi, bez dece! A kamo moja zarada iz onih srećnih vremena, kad se prokleti berberi ne mešahu u moj posao! Ej, Apostole, Apostole! I, povrh svega, sada svet govori: "Ovo je strina Jeka, udovica onog čiča-Apostola, koji se nikada nije treznio! Sve, veli, dadoše za rakiju!" Jest, veruj mi, tako svet govori, a ti znaš koliko sam je ja pila, — jesam li ikad više od čašice našte srca? Ali, opet našto se sad oko toga svadjati? Eto što mogu i ne mogu, učiniću, — naći ću negde groš za pomen!

U tome se probudi, zapali petrolejsku lampicu, pa ustade i brzo se obuče. Beše sitna, kočoperna, prćasta nosa, očiju kao u miša, ali i na licu i u očima ogledaše se dobrodušnost, pokornost volji božjoj i ona čudna veselost, koju uvek imaju bezazlene duše. Po izgledu ne bi joj čovek dao više od pedeset i pet godina, a imala je punih sedamdeset. Pošto, kraj kreveta, prema ogledalu, očeslja svoju sedu ali dosta gustu kosu, uze sveću i odnese je na sto, koji je bio u uglu, prema jednom prozorčiću. Soba je bila zemljom nabijena, niska, najviše četiri koraka duga i za to je jada plaćala osam dinara mesečno. Na stolu ležahu češljevi i kuke i dva tri zamotuljka kose u hartiji. Na steni višahu tri četiri pletenice. Jeka je radila kosu za ženske koje još nose fesove. Nekada je taj zanat dobro donosio, ali poslednjih godina uzeše berberi da to rade, a i prevlada nemačka nošnja, te strina Jeka nije mogla zaraditi više od deset, dvanaest groša mesečno.

U drugom uglu beše malo gvozdeno ognjište i do njega uza stenu naslagane četiri cepanice. Trošan ormanić, polica sa nekoliko sudova, stolica i testija, beše sve ostalo pokućanstvo!

Strina Jeka ugasi lampu, uze testiju i izadje u dvorište. Beše još mrak, ali je bilo toplo, kao da je početak proleća. Prizemna

zgrada na glagol, u kojoj ona zauzimaše najmanju suhotu, imala je nekoliko siromašnih stanova. Samo jedan prozor beše osvetljen; iza zavese vidjaše se senka neke žene s detetom u naručju. Strina se umi, nali testiju i vrati se u kuću, pa navuče jelek, pa stade prema prozoru i započe jutrenje molitve. Zapoeče rečima: "Gospode, zanajpre te molim, upokoji raba tvoga Apostola!" Dugo je strina šaptala, pa odseče komad hleba i stade lagano žvatati, a pri tom je svakog trenutka odmahival glavom! Kad popi čašicu rakije, reče glasno:

— Nije vajde, drukčije se ne mogu pomoći! Što mora biti, mora!

Pa uze smerati cepanice i jednu za drugom podizati. Najzad, izabra najtežu i iznese je pred kuću, rekavši:

— Bog je dao, te sam ovih lepih dana zaštedila ovoliko! Neka bude prosto Apostolu!

Vrativši se, izvadi iz ormana svoju starodrevnu bundu, obuče je, podbradi se i izadje. Beše zora zasvitala. Dugo je čekala dok iz jednoga stana ne izadje neka krupna žena u crvenoj rekli, kojoj reče:

— Molim vas, gospoja Stanija, možete li mi učiniti jednu ljubav-

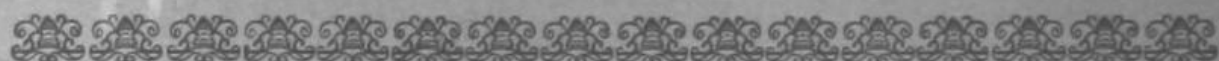
— Šta to, strina Jeko? pita žena.

— Eto, da kupite ovu cepanicu! Groš sam za nju dala, groš da mi date, i to ako možete odmah, jer mi odmah treba! Baš ćete mi učiniti ljubav.

— Bog s vama, strina, mogu vam i zajmiti groš, odgovori Stanija i udje u kuću.

Do malo istrča bos i čupav deran i donese Jeki groš. Ona mu naredi da nosi cepanicu i uputi se na groblje, da učini pomen pokojnom svom Apostolu!

B o l n i č a r k a

Vlajko je sedeo na klupi, u jednoj sporednoj aleji kalemegdanskoj, kad tuda prodje književnik Dr., s kojim se odavno ne beše video. Dr. opazi veliku promenu na licu Vlajkovu; obrazi mu behu žuti, oči mutne i upale. Na pitanje, kako je sa zdravljem, on slegnu ramenima i započe govor o književnim novostima. Vlajko je ismevao najviše svoje radove, pa sve ostale. U poslednje vreme postade stalni saradnik književnog časopisa "Novi Vek", gde privuče pažnju svojim humorističkim slikama iz našega društvenog života. Bez sumnje, neke od njegovih priča i kozerija imaju stalnu vrednost, ali, po mišljenju onih koji ga najbolje poznaju, ni najbolja od njih nije ni prinesi njegovim usmenim pričama! Za čudo, taj čovek čim uzme pero u ruku, gubi mnogo od svoje unutrašnje slobode; obziri prema "našim prilikama" sputavaju pisca, puna ljubavi prema istini i lepoti, puna misli, koje se obično iznose u prisnijim krugovima!

Dva dana posle toga sastanka, Dr. nadje u nekom večernjem listu, da Vlajko leži u bolnici, gde je izdržao neku operaciju.

Ma da ga je poznavao kao nastrana, ipak se prekrsti od čuda što mu bar ne pomenu, da će se morati podleći lekarskom nožu! S mesta odjuri u bolnicu, gde mu vratar reče, da već nije doba pohoda, ali kad primi napojnicu, uputi ga na prvi sprat, u hirurško odeljenje.

Dr. udje u podugačak hodnik, gde je gušio bolnički miris, a gde je momak sa stolice zapaljivao jednu petrolejšku lampu, koja višaše sa tavanice. Sva vrata behu zatvorena i vladaše mrtva tišina. Kada Dr. htede da oslovi momka, otvoriše se neka vrata u dnu i izide neka sitna ženska sa belom keceljom. Dr. je zapita:

— Molim vas, u kojoj je sobi g. Vlajko, — onaj što je jutros operiran?

— U ovoj! odgovori žena, hvatajući za kvaku drugih vrata.... Baš sad idem opet k njemu.

— A bih li ja mogao časkom ući?

— Žao mi je, gospodine, ali nije slobodno! Gospodin šef naredio mi je, da ne puštam nikoga k njemu!

Žena govoraše tiho, skoro šapatom, a nekako prepodno, po akcentu izgledalo je da će biti Pomoravljanka.

— Dakle, Vlajku je zlo? zapita Dr.

Ona slegnu ramenima i okrete glavu na momka, koji je vukao stolicu. I reče mu blago:

— Ta nemoj praviti toliku larmu, Milisave! Ta koliko sam ti puta to rekla!

Zatim se okrete ka pohodniku:

— Je li vam rod g. Vlajko?

— Nije, nego prijatelj, a mnogo želim da ga vidim!

I izvadi novčanik, da joj preda razlog, kome se i vratar poklonio, ali ona odbi rukom i reče:

— Da mi date deset dukata, ne bih vas pustila, kad je g. šef zabranio! U ostalom, ja ću se sad vratiti i izvestiću vas!

Dr. se začudi tome neobičnome poštovanju naredaba g. šefa, a još više njenom načinu, jer i tvrdnje i pitanja i prekore izgovaraše potpuno jednakim tonom, koji napominju katoličke kaludjerice bolničarke.

Posle nekoliko minuta, izide žena i uputi se k izlazu. Išla je sitnim koracima, nečujno, držeći jednu ruku na pojasu. Najзад započe:

— G. Vlajku nije dobro! Pred večer g. šef merio mu je temperaturu i bila je trideset i osam stepeni i po! Sad se bojim, da će imati preko trideset i devet! G. šef je zavrtio glavom (i ona zavrti glavom) i, naredio mi je, da mu stavljam led na teme, ako počne buncati.

Dr. zapita:

— Ama, šta je upravo Vlajku? Od čega boluje?

— E, to se ne zna!

— Kako da se ne zna?

— Izvol'te sesti! reče bolničarka, pokazavši mu rukom klupu i za vrata. Pošto i ona sede, zagleda se u lampu, koja se još lelujaše. Plamiček je čkiljio kroz prljavu staklenu cev. Prema kretanju lampe,

kretale se i senka, koja kao da uporno jurišale da potisne i ono malo svetlosti! Dr. je posmatrao bolničarku; bila je bolešljiva izgleda, plava, sa izrazom velikog duševnog mira; on je mogao uočiti tu njenu glavnu odliku, i ako prema slaboj svetlosti, ne mogale brzo raspoznati crte njena lica. Imala je, valjda, do trideset i pet godina.

—Kako da se ne zna, od čega boluje Vljako? ponovi on.

Ona lagano odgovori:

— Sad ću vam sve ispričati, ali, molim vas, ... izvinite, pogledajte onu lampu! Kako je prljavo staklo! O, Gospode Bože, sačuvaj me, jer će ovi naši momci najposle učiniti da izludim! Najposle ću se i za ovo morati g. šefu potužiti!

I to je izgovorila, od prilike onako, kao što dete može čitati strasne reči, koje ne razume, te ga zato i ne potresaju. Samo D-ru se učinilo, da ja malčice naglašavala reč "šef". Učini mu se, da je ta ženska u svojoj ograničenosti i seljačkoj naivnosti, prirodno dostojanstvena; te mu ne bi krivo, kao na prvi mah, što se sa njim ponaša kao sa starim znancem; i što ju je dalje posmatrao, to mu se zbilja sve većma činilo, da su stari poznanici, te se gotovo čudjale kako joj je ime zaboravio!

Potanko, ne izostavljajući ni najmanju sitnicu, uze žena pričati tok operacije! Reči se nizahu podjednako razmaknute, kao što bi kakav činovnik staroga kova kazivao u pero kakav opširan i savestan izveštaj! D-r razabra da je Vljaku isečen nekakav izraštaj povrhu kuka. Dalje doznade, da se podvrgao nožu bez opijanja i da je muški izdržao, a na kraju da beše iznemogao, te su ga morali sneti na nosilama. To je bilo oko devet časova iz jutra; do pred večer osećao se dobro, ali od jednom uhvati ga jaka groznica, što bi moglo značiti da se rana počela gnojiti. Lekari se ne mogoše složiti o prirodi isečene guke, te je poslaše doktoru Pliharu, da je pregleda pod mikroskopom.

— A ko je šef ovoga odeljenja? zapita je D-r.

Ona ga pogleda u čudu, — kanda pitaše: "Zar ima nekoga, koji ne zna, ko je šef našega odeljenja!? I odgovori:

— Pa, za Boga, gospodin Petaković!

— A da, da! A vama kako je ime?

— Meni je ime Velinka, gospodine! Ja sam ovde ovo je sedma godina, a pre toga bila sam tri godine bolničarka u ludnici.

— Tako! Dakle, nikako ga večeras ne mogu videti!

— Nije moguće!

— Da dodjem sutra ranije?

— Dodjite sutra!...

Sutradan ranije, kupi D-r neki francuski roman i kutiju cigareta, te otide u bolnicu. Zateče Velinku u razgovoru sa vratarem. Ona se osmehnu i započe:

Vašem je prijatelju bolje jutros. Spavao je tri četiri sata. Ali, bogme, noćas je buncao. Ja sam mu kazala, da ste sinoć dolazili, ali nisam znala vaše ime, nego, onako, po mom pričanju, setio se, ko je! Sad izvol'te pričekati, dokle dodje gospodin šef.

D-r sede u hodniku. Posmatrao je radenike i seljake, koji dolaze, bilo da se pregledaju, bilo da ostanu; slušao je jadanje i pričanje bednoga sveta. Najzad dodje doktor Petaković, svež, obrijan, upredenih brkova. Opaziv književnika, zapita ga:

— Šta ćete vi ovde?

On mu kaza.

— A! učini doktor. Hajte sa mnom! Baš hoću da ga prvoga pohodim. E, vaš je kolega baš junačina! Ama ni da je zubima škrinuo, a operacija je trajala nekih dvanaest, četrnaest minuta!

— A je li opasno bolestan?

— Ne mislim, ako ne naidju kakve komplikacije!

Bolničarka čekaše u hodniku. Ona šefu ispriča, kako je bolesnik proveo noć.

Udjoše u mračnu, praznu sobu. Žena protrča i otvori druga vrata. U drugoj sobi behu tri prazna kreveta, a na četvrtom ležaše iznureni Vlajko.

On pozdravi prijatelja rukom i odgovori doktoru:

— Vrlo dobro! Spavao sam nekoliko časova! Do zore sam bio u velikoj vatri, a sad se osećam dobro. Rana me malo boli.

Doktor ga uze za bilo! Bolničarka, očekujući šefovu kakvu naredbu, stojaše izrazom, kakvim skrušene bogomoljke očekuju pričešće.

— Dobro je! veli doktor. Ne razumem šta je noćas moglo prouzrokovati takvu visoku temperaturu! Vi ste doista mnogo pušili i razgovarali?

Pa ne sačekav odgovora, doktor odgrnu bolesnika i stade pipati zavoj.

— Nema nikakva znaka da se rana počela gnojiti, ali u svakom

slučaju, moramo čekati do sutra. Zavoj se ne sme skidati još. Budite mirni, ne naprežite se, pušite umereno.

— A ako bude gnoja? pita bolesnik.

— E, onda ćete još jednom imati prilike da pokažete svoju stojičnost! Onda bi trebalo malo dublje iseći! Ali ne verujem, da će to trebati... A ko je na redu sad, Velinka?

— Onaj stari seljak, što ima raka na licu.

— E, do vidjenja, gospodo! Preporučujem vam mir i umerenost u pušenju!

Kad doktor izide, Velinka sklopi ruke i započe:

— Vidite, kako je dobre volje!? Je li te, da je milina govoriti s njim, kad je ovako raspoložen? A obično, u ovo doba, pre nego što počne operacije, retko kad s kim progovori! Juče smo operirali neku staru seljanku, pa, samo što sam se zbunila, te mu nisam odmah dodala bisturu, munuo me laktom u rebra i rekao mi: "Prokleti Juda!"

Otide ka prozoru, na kome behu lonci sa cvećem i počeo mrdati.

Vlajko uze prelistavati roman i u isti mah govoraše:

— Godinama sam nosio tu nesrećnu guku na telu; nije mi smetala. Tek od proletoš počeh je osećati i često me groznica hvatala, te preksinoć otidoh ka Petakoviću koji mi reče, da je otok počeo trunuti i da ga treba odmah iseći. To je bilo sutradan posle našega sastanka na Kalemegdanu. I eto, sad da vidimo! Ali da me Bog sačuva grozničavih predviđenja kakva sam sinoć imao! Sem ostalih, zamisli te, pretvorio sam se u nekih pedeset, šezdeset popova, koji idu od savskih stepenica na više! Razumite me: sanjam da sam ne jedan pop, nego njih velika gomila, ali da je u svakome moje "ja", premda su svi različiti i po godinama i po obličju! A u isti mah svestan sam bio, da je sve to buncanje!... Ovaj sam roman negde skoro počeo čitati, ali ga nisam dovršio....

Kad njih dvojica začutaše, razabraše Velinkine reči: Tepala je cvetovima: "Sjatki mamini! Ali ste neposlušni! Ovaj hoće u vis, ovaj na stranu, ovaj da se širi, ali mamica neda! Sunca i vodice biće svakome dosta, samo treba mamu slušati. Ti, zumbuliću, nesrećice moja, što si mi počeo venuti! A ti, moja slatka tuberozice, divnu li te Bog dao!....

Pa se uputi, rekavši:

— E, sad, gospodine, izvinite, ja moram da idem na operaciju!

— Idite! reče Vljako, ali čuvajte se da opet ne budete "Prokleti Juda". Vaš je šef surov čovek.

Velinka stade poražena, neverovno iznenadjena takom hulom na svoga idola! Jedva joj se reč povrati:

— Nije on, gospodine, surov, nego je baš predobra srca, samo što onako, ...ponekad... ja ne znam upravo, hoće da pokaže svoju vlast, a ne trpi nered! Verujte...

— Verujem, verujem, Velinka! prihvati Vljako ljubazno. — Ja se samo šalim; poznajem ja dobro g. Petakovića, i znam da je doista dobar čovek...

Pošto bolničarka izide, Vljako gledaše kroz otvoren prozor u žarko letnje nebo, pa će:

— Do djavola! Čak i ovde da se ljubav ugnezdi! — ou, diable, va-t-il se nicher!? što kaže Francuz!

— Zar misliš da je bolničarka zaljubljena u šefa?

— Nemam šta da mislim, jer u ovom slučaju istina baš izbija oči! Neću da ti pričam, kako me još od juče proglušila razgovorima o šefu, ali nisi zar opazio, kakom rajskom milinom reče, kako je "munuo u rebra" i nazvao prokletim "Judom"? Ja sam uveren, prijatelju, da bi sirotoj devojci bio vršak blaženstva, kad bi je obožavani šef u večnosti muvao i nazivao najpogrdnijim imenima! I ako je neobično, da se u ovakim prilikama, pored jauka stradalnika, medju užasnim hirurškim orudjima i operacijama, pojavi ljubav, da se ona potenceira prema čoveku, koji je pred očima prosta sveta neki tanjstveni sveštenik svega toga užasa, — ipak, ipak, brate moj, meni je neobično to, što je ta ljubav nesvesna! Jer ja mislim, prijatelju, da bi se Velinka zaprepastila, kad bi joj se prosto reklo: "Ti si zaljubljena u gosp. šefa!"

Zaista, čudno! Eto ti predmeta za sliku!

— Ah, kakav divan predmet! Ono, istina, i suviše su obradjeni u nekoliko slični pojavi ljubavi, naprimer: kaludjerica prema svojim ispovednicima, starih devojaka prema nepoznatim ljudima, i t. d., ali kod naše Velinke, koja je, čudnim slučajem, iz sela dopala u bolnicu, koja se nije, kao što vidiš, zagledala u kakvog zadriglog poslužitelja što dembeliše ovde po bolnici, (kao što po svoj prilici, rade sve ostale njene druge!), nego je našla ideal u čoveku, koji je ne samo suviše visoko nad njom, nego s kojim može imati dodira samo u

trenutcima, koji ne raspolazu na nežnost, — uzmi sve to na um, pa češ priznati, da je slučaj preko neobičan!

— Zaista! A da mi je znati, šta on misli o tome, — jer nije moguće da to ne vidi

— Ne misli ništa! Malo mu laska i malko ga zanima!...

Govorili su još o tome, pa se rastadoše.

Sutradan otide D-r u bolnicu pred večer. Kad udje u trem, Velinka se penjala uza stepenice na gornji boj. Ona se obazre na njega i doviknu:

— Dobro je vašem prijatelju! Jutros smo ga previli i videli da rana lepo zarašćuje, samo se na jednom krajičku malko gnoji. Neće trebati nove operacije, ali će rana biti dugo otvorena! Izvol'te kod njega, tamo ima još društva.

D-r zateče kod Vlajka dvojicu saradnika "Novog Veka". Bolesniku beše bolje. Tako je trajalo pet šest dana, pa mu doktor reče, da bez opasnosti, može izići iz bolnice i nastaviti lečenje u svom stanu. To je Vlajko jedva dočekao. Uoči izlaska, pred večer, beše čitavo poselo kod njega; svi su ne samo znali za Velinkinu tajnu, nego je i nešto ispovedali, a ona je, sirota, poslužujući ih kafom, dobrodušno iskazivala sve što joj je na srcu. Odjednom zapitaće je Vlajko:

— A, je l' te, Velinka, poznajete li gospodju gospodina šefa.

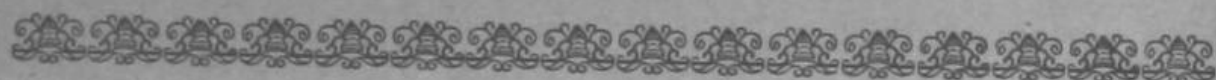
— Kako da je ne poznajem!? Onu saksiju sa tuberozom ona mi je poklonila.

— A je li lepa?

— Pravo da kažem, nije, prema njemu, ali je mila, delikatna! Ali što imaju krasno slatko žensko dete!... Oh, što imaju dete!...

I Velinka se zanese detetom obožavanog čoveka! Toliko je silna, čista, gotovo savršena ljubav bila te priproste seljanke, te ponizne sluškinje bednika, da nije osećala ni malo surevnjivosti!

NA NJEN DAN

Dimitrije J., visok, snažan čovjek, od četrdeset i pet godina, uvek sumoran, bio je pravi tip vojnoga činovnika, koji se s ljubavlju kreće po lavirintu formulara!

Jednoga jutra usred leta, Dimitrije dodje u kancelariju većma zlovoljan nego obično, a, što je neobičnije, ostade besposlen celoga jutra; niti je uzeo pero u ruke, niti je izgrdio kog praktikanta, niti je i jednom otišao majoru sa snopom hartija, nego je čas sedeo, čas hodao po sobi.

Poslužitelji su govorili o tome. Najstariji od njih nisu zapamtili, da g. Dimitrije, odmah čim dodje, nije kao crv prionuo na svoj posao. Počeše nagadjati, šta bi to moglo biti. Jedan mahnu rukom:

— More, boli ga glava od domaćih briga!.... Rat je u kući, rat!

— Pa na to je već odavna navikao! — veli drugi.

Nastade utakmica u dosetkama:

— Da se nije zavadio sa pobratimom?

— Da se nije gospodja zavadila s bracom?

— Da ih nije Dimitrije zatekao?....

Dimitrije dopuni svoje neobično ponašanje tim, što izadje gotovo dva časa pre vremena.

A što bi tek njegovi drugovi rekli, da su, nakon pola časa, videli Dimitrija u glavnoj ulici, gde stoji pred jednim zlatarskim izlogom, i blene kano kakovo seljačko momče, koje nikad nije videlo dragocene sitnice! On je posmatrao onim istim mračnim izrazom, kojim je izašao iz kancelarije, pa udje ka zlataru, te se stade pogadjati čas za jedan zaponac, čas za verižicu, čas za oboce! Najzad Dimitrije zatraži prstenja. Zlatar, začudjen i gledajući ga sa nekom sumnjom, iznese i to. Neobičan kupac odabra prsten, pa, posle dugog cenkanja, kupi ga i odjuri kući.

Kad stiže u svoju ulicu, Dimitrija uspori korake.

Ta je ulica na jednom kraju Beograda. U njoj su gotovo sve kuće nove i po istoj nasnovi — visok parter. Njegova je krajnja i jedna od najljepših, sa šest prozora na licu, sa velikim dvorištem.

Kad udje, njegova žena Julija, nošase nešto iz kuće u kujnu, koja beše na kraj dvorišta.

Ona ga zapita:

— Otkuda ti tako rano?

On se nasmeja i otide u kuću.

Julija je bila visoka, puna, lepo srazmerna, smeđih očiju.

Dimitrije zastade u prednjoj sobi, gde im je leti bila trpeznica. Na stolu, u čaši, beše velika kita sveža cveća. U drugoj sobi začuše se koraci, pa izadje stasita devojka, u haljini ružičaste boje, sa belom kecljom. Rastom beše devojka na mater abličjem na oca. Način, kojim se otac i kći pogledaše, pokazivao je tople odnose između njih.

i I ona zapita:

— Zašto si danas tako rano došao?

— Zato što je danas materi dan rođenja!

— Gle! Ti nisi nikad na to pazio!

— Zato što nikad nije bilo ono što je danas..... danas se materi navršuje četrdeset godina!

U tome udje žena.

Dimitrije se pokloni:

— Gospodjo, čestitam dan! Primi jedan mali znak mog velikog blagovoljenja, jednu zalogu naše ljubavi, jednu uspomenu na ovaj dan!

I on izvadi iz špaga okruglu kuticu, a kad je otvori, sinu zlatan prsten sa modrim kamičkom.

— Jao, prsten! — viknu kći.... Kakav divan prsten!

Na ženiinu licu pokazaše se razna osećanja, a najviše čudjenje, a kad joj predade poklon, njene ruke usdrhtaše, nije znala šta će njim, nije mogla da progovori! Ali kći, koja u zanosu nije dizala očiju s prstena, izvadi ga iz kutije i natače ga materi na srednji prst, uzvikujući:

— Ah, kako je to lepo! Dragi, dobri oco, kako je to lepo od tebe!

I ona se obesi o vrat ocu, i to baš u trenutku, kad se žena osvestila, te poče skidati prsten s' takim izrazom, kao da će tresnuti njim o pod.

Dimitrije kanda je to očekivao, jer je pogledom čiknu, a obema rukama zasuka dugačke brkove. Bio je bleđ, ali u isto vreme i odlučan. Žena spusti ruke a na nj upravi pogled, koji je hteo da prodre do dna njegove duše.

Sve je to bilo trenutno, a kći je daleko bila od toga, da pomišlja, kaki su se dramatički sukobi spremali, te reče:

— Baš u oca ima ukusa!.... Jesi li ti sam izabrao?

— Sam!.... Vidiš li, kako se mama obradovala i iznenadila, da je zaboravila da rekne: hvana!

Julija razvuče usne i odgovori podrugljivo:

— Ako ćemo pravo, ima me šta i da iznenadi! A da sam ti u srcu zahvalna, o tome, valjda, ne sumnjaš!

— Donesi, Milo, čašu vode! — reče otac.

Čim ostadoše sami, žena, sva drščući, započe:

— Šta sve ovo znači, reci mi?... Te, ne znam poklon, te podrugljivi pozdrav, te nekakvo ponašanje, kao da te bes obuzeo, kao da pretiš!.... Šta sve to znači, reci mi!

Dimitrije slegnu ramenima:

— Koješta! Poklon je poklon, a šala je šala!.... Setih se, da danas navršuješ četrdesetu godinu, pa sam hteo da te iznenadim.

— Da me ismevaš pred decom, je li? — viknu Julija i ponovo htede da skine prsten, ali je on stište za ruku i reče lagano:

— Čuj me! Ja hoću da od danas počnemo živeti drugim životom, onako kako će bolje dolikovati i meni i tebi, kako će bolje biti i za decu! Inače,.... inače,...., čuvaj se!

I on joj ispusti ruku i odmače se!

Kad se Mila vrati, pošto Dimitrije popi vodu, svuče kaput i reče im izlazeći:

— Postarajte se, da bude ranije ručak, jer sam prilično gladan!

Ne prodje mnogo, a sinovi mu Nadan i Joksim, dodjoše iz

škole. Prvom beše oko četrnaest godina, učio je treći razred realke i mnogo je ličio na oca i na Milu; Joksim, dete od osam godina, učio je drugi razred osnovne škole, a bio je slabe gradje, kratka vrata, duguljaste glave i obraza, kose gotovo crvene, očiju plavih, buljavih. Nije ličio ni na koga od svojih.

Posedaše. Jela je donosila neka matora, sipljiva sluškinja. Posle čorbe i govedjine, donese palačinke.

— Oho! — reče Dimitrije. Šta je to, Marta? Danas neka čast!

— Pa i pravo je, gospodine, kad je veselje u kući! Vi ste učinili veselje!.... Ah, kakav lep poklon! Ja mislim вреди više od deset dukata!

— Dobro, dobro, idi sad! — reče joj gospodja.

Posle ručka i pošto sinovi izadjoše, začu se u dvorištu treći, muški glas.

— Čika Paja! — reče Mila.

Omalen, ugojen čovek, duguljaste glave i obraza, kratka vrata, ridje dlake, buljavih očiju, udje, vičući:

— Čestitam, snašo! Daj bože, za mnogo godina.

To je bio Paja Rakić, činovnik.

— Hvala, braco, odgovori žena, nudeći mesto do sebe.

— Zdravo, pobratime! — reče Dimitrije kao obično.

Mila se zagleda u Paju, kao očekujući, da se on nečem iznenadi, pa, najposle zapita:

— Ama, čika Pajo, zar ne vidiš ništa novo ovde?

On se stade obazirati.

— Ne u sobi, nego na nekom od nas! — dodade devojka smejući se, a on, povodeći se za njenim očima, najposle smotri prsten na ruci snašinoj. I reče:

— Gle! Prsten!

— Očin poklon! Je li da je divan?

— Muž mi je postao galantan — doda Julija, i pruži deveru prste, nad kojima se on nakloni i stade uzvikivati:

— Zaista, divan poklon!.... Bravo, pobratime!

Započeše razgovor o običnim stvarima. Govorili su na dohvat, bez snebivanja, kao domaći, koji ne strahuju, da će se jedan drugome zameriti. Dimitrije se nije snebivao ni da zeva.

Njihovo se poznanstvo začelo davno, još onda, kad je Dimi-

trije bio praktikant u policiji, a mladi pravnik, Paja Rakić, to isto u sudu. Dimitrije je prijanjao uz Paju iz simpatije, a i radi svog ugleda, kao neškolovan. Malo po malo, oni postadoše prisni prijatelji, te kad Dimitrije isprosi Juliju, kćer jednog imućnog bakalina. Paja mu je bio ručni dever. Paja se ne oženi, a postade svakidašnji gost u pobratimovoj kući.

Najzad kad Dimitrije, valjda, po deseti put, razjapi usta, žena ga otpravi da spava, a s bracom izadje u dvorište.

Paja, sevši na klupu, dozva Joksima. Već na prvi pogled padala je u oči neobična sličnost između njega i deteta. Behu iste crte, ista dlaka, i buljave oči.

— Šta radi ovaj mangubčić — zapita on, milujući dete po glavi.

— Ah, prodji se! Ako je jednoga dana bolji, onda je zacelo tri dana posle gori! Nema ništa od njega!

— E, nećemo tako! — veli čika. On zna šta sam mu obećao ako se popravi!....

Kad ostadoše sami Julija započe:

— Vide li, kako me danas mužić iznenadi?

— Valaj i mene! Kakvo je to čudo, da on tebi kupi poklon!?

Julija mu ispriča sve što je bilo među njima. Paja se namršti, ali najposle slegnu ramenima:

— Nije to ništa!

— Oni se zagledaše jedno drugom u oči, izrazom, kao što bi učinila dva lopova, koji su tudje dobro prisvojili, svesni da ih drugi osuđuju, ali im ne mogu ništa!

Kad Dimitrije izadje, žena otide po kafu, koju ćutke popiše. Pa onda muž pogleda na časovnik i ustajući, reče:

— Pa, domaćice, pravo bi, valjda, bilo, da nas večeras ugoštiš. Da nam zgotoviš dobru večeru, a?

— Drage volje, reče Julija.

— Pa da zovnemo kuma i kumu?

— Ne branim!

I dva pobratima otidoše zajedno do kraja ulice, gde se rastadoše....

Pred večer opet domaćin dodje kući ranije.

Kum i kuma, koji stanovahu u susedstvu, dodjoše odmah za njim. Bilo je to dvoje starih, omalениh, gojaznih, koji su najra-

dije pričali o svojim bolestima i domaćim lekovima. Imali su samo jednu kćer udatu. — Starčić je nekad bio preduzimač, te je sagradio veći deo kuća u tome kraju. Od njega je Dimitrije i kupio svoju.

Dimitrije i Julija sedjahu s njima, čekajući Paju.

Dugo su čekali. U neko doba starčić postade nestrpljiv i nagovesti, kako on izgubi apetit, kad pregladni; ali se Dimitrije učini nevešt, zagovarajući ih, a svakog trenutka pogledavajući na prozor, dok odjednom ne uzviknu:

— Evo ga!

Sve troje dece udjoše s Pajom, koji se počeo pravdati.

— Ja se zadržao zbog tuđih poslova, kao uvek! Baš mi je krivo, što ste me čekali. Što niste seli?

— A kako bi bez pobratima — reče starčić, ne bez ironije.

A i ooba dodade osmejkujući se:

— Da ih je trista, bez pobratima ništa.

Dimitrije posadi kumu u začelje, kuma s desna, prema Paji i Juliji; on sede prema ženi, Mila do njega, Nadan prema njoj, a Joksima u zastavu.

Domaćin je nudio jelom, pa navali i pićem, točeći najčešće pobratimu.

Kum ustade s punom čašom, te poželi domaćici mnogo godina života u ljubavi sa svojim mužem i da srećno udomi kćer i na put izvede sinove.

Dimitrije umalo ne razbi svoju i ženinu čašu, tako se je jako kucnuo s njom, što je opet izazvalo osmeh na babinim krezubim ustima.

Pajine buljave oči behu već zažagrile, i gledaše Juliju bezobzirno.

Julija gurnu nogom bracu, a on joj veselo otkuca, pa zapjeva mnoga ljeta! Muž vide njihove pokrete i od toga časa ukoči pogled na jednu tačku i stade odbijati guste dimove iz cigarete, ne svraćajući pažnju ni na što. Julija postade govorljiva, — nudila je pićem, šalila se s kumovima, dirala decu, smejala se gromko, a sve to na silu. Paja, već dobro nakićen, zinuo prema njoj.

Stara kuma okrene mu se:

— A zar vi, devere, nećete nazdraviti snaji?

— O, na svaki način! — reče Paja vrpoljeći se.... Kako bi to bilo, da je ne nazdravim?.... — Ustade i klateći se malko, zovnu:

— Pobratime!

Dimitrije se trže i rukom rastera oblak dima ispred očiju. Pogleda ih sve redom, kao čovek, koji se iza sna budi, pa naredi deci:

— Idite, spavajte! Već je vreme! I ti, Milo, idi!

— Bome i mi ćemo! — veli kum.

— A kako bi to bilo! — reče Paja. — Ja evo hoću da nazdravim, a....

— Da čujemo! — viknu domaćin i stade točiti.... — haj-te, deco! Da čujemo!

Pošto deca izadjoše, Paja započe:

— Gospodo, vi mi nećete zameriti što ću ja da nazdravim čestitoj domaćici, mojoj dragoj snaji! Vi svi znate, da ja nisam govornik, da joj ništa bolje i lepše ne mogu poželiti, nego što je učinio gospodin kum, te bih samo mogao da istaknem njene vrline kao uzorite supruge, uzorite majke, uzorite žene, da joj poželim da sa svojim odličnim mužem dugo poživi u ljubavi, da od svoga podmlatka dočeka sve one radosti, koje zaslužuje i koje će Bog, nadam se, ispuniti. Osem toga, vi svi znate, kaki osećaji mene vezuju za ovaj dom, vi svi znate, da je od toliko godina za mene ovaj dom pravi bratski, gde sam uvek našao bratskog prijema.... ukratko da kažem, sve ono, što čovek retko kad nalazi i kod svojih najbližih po krvi! U tome imate jedan dokaz više, da je pravo prijateljstvo mnogo preče od srodstva, jer srodstvo može biti bez ljubavi, ali prijateljstvo, ovo i ovako, kao što je naše, ne može biti. Dakle, živela moja mila snaša!

Niko ne reče "živela", nego se baba okrene svome starcu pa mu reče:

— Hajdemo, skoro je ponoć!

Paja se u čudu stade obazirati i pitati:

— šta?.... Kako je to?.... Je li....

Dimitrije naglo ustade.

— Sedite, kume, dok i mene čujete!

— U zdravlje moje supruge, koja danas navršuje četrdesetu godinu!....

— Pardon, trideset i osmu! — prekide ga Paja.

Domaćica, bleđa na smrt, mahnu rukom na devera.

Dimitrije, dršćući i zapinjući, nastavi:

— Vi, kumovi, znate kako sam ja srećno prebrodio punih osamnaest godina bračnoga života. Julija je dosad bila dosta zadovoljna; ja joj od sad želim bolju sreću! Sad dolazi ono, što je najglavnije! Vi ne znate upravo zašto je ovo veselje! Nije ono samo zbog njena dana, nego ima nešto važnije, mnogo važnije!..

— Bože, što li je važnije? — prekide Julija tobož šaljivo, ali i njen glas drhtaše.

Dimitrije zagleda se u nju blesasto. Izgledalo je samo, da je izgubio niz svoje, doista sročene zdravice, nego baš da je izgubio pamet.

— Hajdemo! hajdemo! — šapnu kuma.

Onda se i on trže i nastavi očevidno preskočivši vezu:

— U zdravlje moga pobratima. Ja sam uvek želeo i nago-
varao ga da se okući, i, razume se, želeo sam da nadje druga do-
stojna njega, druga, koji će potpuno ličiti na njegovu snašu, čije
on vrline dobro poznaje i ceni....

Julija ustade i viknu:

— O—ho—ho! molim, molim! Ja mislim, da je dosta te glupe
šale

Starac i baba ustadoše.

— Hajdemo! Hajdemo!

Stari povuče nesvesnog Paju.

— Hajde, gospodine!

Dimitrije tresnu pesnicom o sto.

— Ta čeknite minut! Evo kraja! Dakle evo šta je: Braca Pa-
ja se ženi!.... Da, da, ženi se! Zato je ovo veselje! Ta sedite!

Julija viknu:

— Šta ti je večeras, za Boga?.... Jesi li pri sebi?

Dimitriju odjednom promukne glas, a oči sevnuše kao u vu-
ka. I nastavi:

— E, dakle, sa srećom, on se rešio da se ženi! Razume se, da
je on meni prvom to poverio i, razume se, da je to već svršena
stvar. A, što je najlepše, ja vas mogu uveriti, da se on ne pove-
rava slepom slučaju, kao što radi većina ljudi pred brak, nego u-
zima ženu, koja mu je i dosad dala suviše dokaza svoje ljubavi,

koja je za njega žrtvovala sve, sve, sve... Ja sam mu ženu danas u ime njegovo prstenovao!....

Nastade trenutak užasna straha, jer svi pomisliše da je na prečac poludeo.

Julija ustade i pokuša da nešto rekne, ali je baba zadrža. Starac, izrazom čoveka koji gleda plamen oko sebe, te se boji da i njega ne zahvati, poče se odmicati. Paja ih je sve redom gledao, kao da se budi iza sna, kao čovek, koji ne shvata šta biva oko njega.

Dimitrije stade vikati:

— A hoćete da znate ime Pajine neveste? Evo! Vjenčaetsja rab božji Pavle (i on prinese čašu pobratimu) sa rabinjom božjom Julijanom (i on učini isti pokret prema ženi) vo imja oca, i sina i svetoga duha, amin!....

I prosu punu čašu vina u lice Paji, pa hitro dohvati drugu čašu i prosu je na ženu.

— U pomoć! — viknu Julija!.... Vežite ga! — Zar ne vidite, da je poludeo!.... Držite ga!.... Vežite ga!....

Vrata se otvore i pomoli se Mila. Dimitrije ju otera, pa se pokloni gostima:

— E sad, laku noć! Kume i kumo, hvala vam i ne zamerite! Ne mislite, da sam lud! Ništa dalje biti ne će.

Starac i baba izvukoše Paju, te izadjoše....

Julija sedjaše sa raširenim zenicama, otvorenim ustima, sa spuštenim rukama; vino joj je kapalo sa podbratka i sa grudnjaka. Muž sede prema njoj.

Najzad se ženi svest povrati, te prošapta:

— Razbojniče!

— Razbojniče! — ponovi ona gledajući ga bez bojazni i sa neiskazanom mržnjom.... Što me ne ubiješ, ako si čovek!.... Ja te mrzim, ja te prezirem, kao poslednjega skota!

Dimitrije poče gotovo mirno:

— Znam ja to, mila moja. Znam ja odavno, da sam za tebe poslednji skot! I ne samo za tebe, nego i za sve, koji nas poznaju, i za kumove, i za Paju, i za sve, sve ostale, koji su uvereni, da je toliko godina već što ja gostim i častim japana svoje žene, i da sam dao njegovu detetu svoje ime!.... Ti hoćeš da te ubijem! Bože sačuvaj! Da ja tako lepo telo uništim, pa da ispaštam na ro-

biji, a moja deca da ostanu pod sramotom i bez hleba! Ono, do duše, ta mi je misao češće dolazila, ali me Bog sačuvao! Ja sam se nekako nejasno, ali ipak pouzdano tešio tim, da će doći dan, kad ću se rešiti, da se osvetim malo jače nego da ti rinem nož u srce! I to sam dočekao, kao što vidiš i isvršio! Sačekao sam dan, kad je starost zakucala i na tvoja vrata, kad časnoj ženi ne ostaje drugo do poštovanje svoga muža i ljubav svoje dece, kad će joj najteže biti da izgubi ono, što je najmanje cenila! Jer, nemoj se varati nadom, da će te onaj nitkov moći dalje voleti! Ti si za njega već baba! Ti to nisi opazila, jer je teško videti ono što se ne želi. Dakle, moja je osveta potpuna.... A šta će biti dalje? Prosta stvar! Ja imam dokaza i suviše tvoga neverstva. Mnogo si se poveravala sluškinjama. Pa onda...., ali to ćemo mi posle svršiti!.... Možemo i dogovorno udesiti stvar, da ne izlaze na vidik sva grdila, ali, razume se, ja ću ostati gospodar položaja!....

Julija je umrla posle petnaest dana naprasno.

U S K O C I

Stanovao sam u Paliluli, kod jednoga sveštenika. Jednoga jutra — kanda je bilo krajem zime — baš izadjem, a udje k meni Vaso Pelagić. To mi beše njegova prva pohoda u tome stanu. Ulazeći, premeri pogledom sobu i mene, i započe:

— Dobro jutro, čivto! Šta radiš, čivto? Razvijaš li se, čivto?

— Dobro jutro, prečešnjejši! — prihvatih ja.... Djavola ti se razvijam! Počeo sam se već i savijati, kao i ti!

— Ja bogme ne! — veli čiča-Vaso i stade hodati po sobi, pod šeširom, držeći u jednoj ruci štap, u drugoj neku knjigu i rukopis. Ja, hvala njegovom veličanstvu stomaku, osjećam se dobro. A ti, čivto, hodaj više po čistom vazduhu, ne truni po kafanama, ne puši, ne pij....

— Živi česno, Bogu se moli, dobro твори! — dodadoh ja, smejući se.... — Baš si prečešnjejši! Uzalud hoćeš da si bezbožnik i socijalista, ostaje ti dosta od starog zanata! Ne možeš bez prekida. Ali, hvala njegovoj mizeriji novčaniku i tvojim savjetima umjeriću se u svemu, postaću ugled vozderžanija i krotosti! Eto počeo sam tim, što sam se nastanio u svjaščeničkom domu, u kome često tamjan miriše, po kome se često blagoljepno pjenije razliježe!.... De, šjedi, prečešnjejši! Bi li kahvu?

On stade prema divanu, nad kojim višaše Bogorodičina ikona. Poče je gledati mrko, ali, doista, njen milostivi, blagi pogled, (a ko ti ga zna? Može biti i ostatak nekadašnjeg strahopočitani-ja!) ublažiše ga, te samo reče:

— Zbilja, vidi se, da si čifta! Nego soba ti je lijepa, — prostrana, vidna, čista. Šta plaćaš?

Kazah mu i dodadoh:

— Potpuno sam zadovoljan! Miran kraj, a dobri ljudi pop

i popadija! Imaju za sad četvero djece, dobre djece! Biće ih s vremenom još najmanje dva puta toliko, jer u tišini i u blagostanju djeca se množe! De, šjedi!

Ali on još pozadugo nastavi hodanje i slične razgovore.

Kao što se vidi, Pelagić i ja besmo stari poznanici, prisni, bez mrve "čegrsti". Govorasio uvek južnim narečjem. On je mene zvao ćivtom, a ja njega "prečešnjejšim". On je mene smatrao kao konzervativca, koji je to više po vaspitanju, navici a, valjda, i po računu, nego li po uverenju. I više no jednom, kazao mi je to u oči. Ja sam njega smatrao kao čoveka nejaka razuma i kriterijuma, koji je pokorno primao tuđe misli, držao ih se slepo i propovedao ih oduševljeno. Pelagić nije kadar bio razmišljati, ali je imao neodoljivu naklonost verovanja, koje je u mladosti zadovoljilo crkveno učenje, a u doba zrelosti, podložio ga protivnoj nauci. U tome je bilo preteranog slavloljublja, a ne manje naivnosti. Pelagić nije govorio, nego napamet čitao; za svako pitanje imao je spremne rečenice, u glavnom, iz knjiga uzete. Eto što sam ja o njemu mislio, i više no jednom u oči mu rekao. Zbog toga dolazismo do žestoke raspre, ali ne do mrzosti, jer je znao, da cenim drugu stranu njegova moralnog obličja: hrabrost, izdržljivost, nekoristoljublje.

Najposle Vaso* sede, skide šešir i stavi na sto rukopise i knjigu. Uzeh je i pročitah glasno ime joj: Pierre Krapotkine, La gu. Uzeh je i pročitah glasno ime joj: Petar Krapotkin, Osvojenje hleba. Predgovor Jelisija Rekli).

— Baš me interesuje, rekoh.

— Znaš li ti, ko je Krapotkin?

— Znam, Vaso, knjaz po rodjenju, anarhista po zanimanju, po sportu!

— Kako, po zanimanju! Kako po sportu, ćivto!?

— Dobro de, — po uverenju! Čitao sam njegove memoare. Vrlo zanimljivo!

— Moj brajko, knjaz jedan, najveći ruski velikaš, koji je prezreo sujetu, pomrzio tiraniju i ćivtanske laži, zavolio istinu i sišao u radni narod, da se za nj bori!.... A znaš li ko je Rekli?

— Znam. Francuz, geograf i takodje anarhista.

— Treba reći: najveći geograf i filosof na svetu, naučnik prvoga reda! Pa kad taki ljudi....

— Molim te, Vaso, nemoj dalje, jer znam sve što sljeduje, nego kaži ti meni, jesi li ti došao kakvijem poslom k meni, ili na pošjedak?

— Došao sam baš zbog toga, da mi pomogneš, da tu knjigu prevedemo na srpski!

Ubezeknuh se od čuda. Ja da prevodim Krapotkina!! Mojom voljom, mojim radom, da se Krapotkinove misli šire u naš narod!!

On mi to pročita u očima, te planu:

— Što luduješ! Što se pretvaraš? Što si ti, do proletarac? Jesi li toliko glup, neprosvijetljen, nečovječan, da voliš laž, farizejstvo, tiraniju, opskurantizam? Hoćeš li da budeš rob, ili da se boriš za istinu, za pravdu, za....

— Polako, Vaso! — prekidoh ga. Ovdjekanare je nješto drugo po srijedi! Krapotkin je anarhista, a ne socijalista, a ti znaš, da je između anarhije i socijalizma ne manja provalija, nego što je između današnjega čivtanskoga društvenoga reda i Socijalizma!

To ga malo zbuni, te ušeprtlja:

— Znam ja to! Nijesam ja mislio, da se prevede Krapotkinov Hljeb od riječi do riječi, nego što je glavno, optužba današnjega stanja....

U taj mah neko zakuca na vratima. Beše najstariji popov sin, dečko od desetak godina.

— Ev, u avliji onaj gospodin Turčin i još trojica! Pitaju za vas!

— Neka udju! A ti, Vlado, molim te otrči do kafane i naredi pet kafa.

— Što će te galamdžije! — reče Vaso, ustavši. Ja idem! Dakle, hoće li što biti od te rabote?

— Ostani, molim te, da vidimo šta hoće tvoji zemljaci. Najposlije, sve vas je Bosna zemlja dala i Srbiji predala, kao i mene Dalmacija! Svi smo mi uskoci.

— Gluposti! — reče Vaso. Ja sam svjetski gradjanin.

— Izvolite uskoci! — viknuh ja. Ev' ovdjena je još jedan naš!

Udjoše: Derviš-beg, Pero Pišteljak, Jovica Pijuk i Marko Pjevčić.

Snebiše se malo videvši bezbožnog raspopa, ali mu se javi prvi beg, i a svi, i on se ljubazno odazva svima:

— Evala, beže! Zdravo, Pištelju, zdravo ljudi! Šta radite? Razvijate li se?

Uvek je upotrebljavao to smešno pitanje o "razvijanju".

Pošto posedaše odgovori beg:

— Razvijao nas je Švabo, boga mi!

— H' ja! — čini Pišteljak, vrteći glavom.

Pjevčić dodade:

— Ali, pomoću Boga velikoga i silnoga cara moskovskoga, vijaćemo i mi njega na skoro!

— Tako, tako! — prihvati Vaso.... Drži se ti tih dvaju saveznika, pa ni brige te! Bez njih, ni maći! S njima se može sve! Ja, brate!

Sva trojica zaustiše, da mu nešto odgovore, (po izrazu njihovih lica, nešto oporo), ali momak unese kafu i ja zabašurih, nudeći:

— Izvolite, gospodo, kafu i tutun!

U tišini "kafu piše, tutun zapališe", te za trenutak ne vidjamo već jedan drugog od silnog dima. Iz toga oblaka ču se glas Pišteljkov:

— Ama, gospodine Vaso, ti ono reče da Bog i car....

Marko prekide druga:

— Jami, čoce, on se sprda i s Bogom i s carem moskovskim!

Beg dodade:

— Ja! Bože moj, nešto pomišljam: da je sreće, pa da ovaj naš brat, ovako ućevan, ovako lak na peru, ovako upravo đavolski, bude naš vodj! Ej, ej!

Vaso ustade.

— Ne odričem se toga, beže! Baš naprotiv, svesrdno vas primam, ali ja sam učitelj istinske nauke, istinske pravde, istinskog bratstva! Za mnom, dakle.

— Kud za tobom? — pita Pijuk.... Od Boga ka đavolu?

Pišteljak dometnu:

— Obuci opet mantiju i natakni krst, pa ćemo svi listom za tobom!

— Ama zar i beg!? — pita Vaso, cereći se.... Veliš li, beže?

— Velim, valah! I s mantijom i bez mantije, ali ne bez Boga!

— Ama, nema Boga, jadniče!

— Valah, baš si jadnik, kad to kažeš!

— Ne kažem ja to, nego nauka! Ta je glupost odavno oborena u svjetlosti nauke! Iz toga glupog vjerovanja ističu nebrotjena zla. Nema Boga!

Diže se strašna graja. Izmedju ostaloga, čuše se i ova pitanja i odgovori:

— A ti, ko bajagi, vjeruješ u Muhameda! Pravo kaži, beže, klanjaš li?

— Valah, pope, klanjam, koliko što se i ti krstiš, ali Boga ne izbijam iz srca!

— Drž' ga čvrsto!

— I hoću, pope!

— Nijesam ja pop, nego slobodan gradjanin! To je uvrjeda za mene.

Ja ih nadvikah:

— Jamite, ljudi, jeste li pri sebi? Što mlatite praznu slamu? Ti si, Vaso, kazao sve što si htio u svojim knjigama, a vi, ljudi, valjda ne mislite, da ćete ga na stari put navratiti vikom? Našto, dakle, ta prepirka? Pa onda mislim, da ste došli kakvijem poslom.

Pelagić sjede kraj prozora i uze čitati novine. Beg izvadi iz špaga neku hartiju, razvi je i reče:

— Evo šta je. Sutra je imen-dan ruskoga cara. Nas četvorica, u ime cijele bosanske i hercegovačke emigracije, sastavili smo ovu depešu, pa te molimo, da je pregledaš, — ako neka riječ nije na mjestu, ili, ako nadješ, da se što izostavi, ili doda. Već znaš! Dakle evo: Njegovom imperatorskom veličanstvu Aleksandru III. Petrograd. Emigranti iz Bosne i Hercegovine, sklonjeni u prestonici kraljevine Srbije....

Pelagić ustade i prekide:

— Slušaj, čivto! Već je dockan, a ja imam posla. Nego, kad bi se i dje bi se mogli sastati?

— Lako ćemo, prečešnjejši! Mogu i ja k tebi.

Pijuk zinu. Kao da se tek toga trenutka zapita: što će čiča Vaso kod mene? I zapita me žalostivo:

— Ama, duše ti, zar mu i ti pomažeš u pisanju bezbožnijeh knjiga?

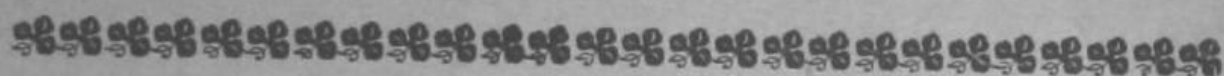
Ja se nadjoh u prpi, ali odgovorih smeškajući se:

— Nije to tako, brat-Risto! Vasa su knjige zanijele, to je istina, ali je u srcu Srbin, kao god i mi!.... I, vidiš, baš u tome smislu dogoyaramo se oko nečega.

Pelagić se nasmeja onako, kao što bi čovek prema deci, koja ga ne mogu razumeti. I otide.

Beg je izdeklamovao predugačku depešu. Naravno, ja nadjoh, da je sve sročno i jasno i lepō, da lepše biti ne može. Posle toga, rasprede se razgovor o Vasu i njegovu učenju, o visokoj politici i drugim stvarima i zbor trajaše do podne.

ARANDJELOV UDES

U jednoj nedovršenoj ulici na Vračaru, nalazi se nova kuća sa pet prozora. Bilo je na kraju mesta i za šesti prozor, ali tu su probijena vrata, a nad njima, na dasci je natpis: Opančarska radnja Radovana Perovića Kragujevčanina. Tako i peti prozor do dućana pripada mu, te taj predeljak zahvata trećinu zgrade. Na drugom je roglju kapija i tesan hodnik koji izvodi u dugačko dvorište iza te kuće. U dnu je pet stanova za siromašni svet, a s vremenom biće ih, valjda, i petnaest. To je sve obično, ali je neobičan nekakav povelik, drven kavez na zidu, tik do opančareva izlaska u dvorište. Ta, čudna zgradina, očevidno starija od kuće, koju ne znaš kako bi nazvao, niti se možeš domisliti zašto je sagrađena, počiva na četiri drvena stuba, ima prozorak i stepenice, sve trulo i labavo. U njoj noćiva opančarev kalfa i sinovac Arandjel Perović. Zato je stanovnici dvorišta i prozvaše: Arandjelov čardak.

Beše subota u oči Trojica u zoru. U kući, čardaku i stanovima sve spava, ali pred kućom, na ulici i susestvu, čuju se glasovi i krčanje seljačkih kola. Odmah do opančarske radionice, zjapi prostrana mehanska kapija. Ulaz je kaljav, dvorište, još kaljavije, puno je kola, stoke i seljaka. Pred mehanom, za stolovima, posedalo je njih nekoliko, te piju kavu i rakiju. Mehandžija, mlad Cincarin, gologlav i goloruk, vukući papuče na bosim nogama, poslužuje, zdravi se, raspituje za trgovinu. Cincarče, smanjen lik gazdin, može biti, najmladji mu brat, iznelo je dve testije. Ima česmu u svome dvorištu, ali ne ide mu se u onaj metež i prljavštinu, nego udje u novu kuću. Tu je česma odmah na ulasku u dvorište. Pošto natoči, dohvati kamičak, pa ga svom snagom hitnu i udari Aradjelov čardak. Daska puče kao pištolj. Iz čardaka se začu grdnja, a mali pobeže, smejući se.

Onaj što spavaše u čardaku, navuče čakšire i natače papuče, i tim beše običen. Pa sidje, da se umije.

Beše mladićak osrednjeg rasta, zbojit, ošišane glave, niska čela, lica na kome se ogledaše zdravlje i dobrodušnost. Pošto se umi i ubrisa rupcem, zagleda se povrh česme, preko zida, u bagrensko granje, u kome ptice pozdravljahu jutro. U plavim veselim očima i na golobradom detinjskom licu ogledaše se, kako i on uživa u tihom letnjem jutru, kako ga i on u svojoj mladoj duši pozdravlja. Lupa vrata u dnu dvorišta svrati mu pažnju. Vide na prozoru jednom knjige i pomisli na stasitog bogoslova, koji tu stanuje kod neke sredovečne švalje, koju bogoslov ponekad i bi je. Pred drugim vratima beše sto i na njemu utija staroga krojača Švabe. Vide još stvari, koje pripadaju što kome, pralji, tramvajskom kondukteru i tipografu. Svi su oni sinoć sedeli na hladovini i on je neko vreme, ispred svoga čardaka, slušao njihove razgovore. I počeo se sećati tih razgovora, a u isti mah uze ispred majstorovih vrata dva para cipela, nadje ispod čardaka mast i četku, te se dade na prvi jutrenji posao.

Iz malih stanova izadje visok čovek u odelu tramvajskih služitelja, i on pozdravi momka kao obično, šaljivo:

— Dobro jutro, gazda Arandjele!

Pa izadje suhi, žuti tipograf, koji prijateljski mahnu glavom.

Pa stari Švaba, sitan, sa naočarima, glave obrasle u bujnoj bradi, dodje sa testijom.

Aradžel ga zapita:

— Je li, čiča, bre, hoće li mi biti gotove haljine danas? Znaš da je sutra veliki svetac?

— Piće, piće, bosle bodne! — odgovori Nemač. Pićeš fajn, kako zvat!

Gojazna švalja isprati preko dvorišta svoga bogoslova, te i njih dvoje, sa svima ostalima u zavadi, javiše se ljubazno kalfi.

Otvoriše se vrata na velikoj kući, i stade na terasi sluškinja, visoka crvena devojka. Ona zamleči očima i nazva:

— Dobro jutro, diko! I noćas sam te sanjala!

Aradžel je pogleda prezirno i okrete joj ledja.

Najposle izadje i majstor Radovan, visok užasno suh, duga vrata, ispijenih obraza, opervaženih ridjom bradicom, vodnjika-

stih očiju, koje pokrivahu neobično duge trepavice. Prodje mimo sinovca i reče:

— Hajde, otvaraj, Arandjele!

Idjaše ukrućen, kao da je štap progutao. Obličasta mu glava, nad visoko podbrijanim vratom, oštrljasta ramena, dlanovi kao lopate, činjahu ga i s ledja smešnim.

Arandjel unese obuću u mračnu sobu, gde u gvozdenom ognjištu beše tek počela goreti vatra, a u drugom kutu krenu krevet pod nekim teškim telom. I začu se umiljat glas:

— Jesi li ti, Arandjele? Uh, jadna ti sam! Teško da ću moći ustati, jer me opet užasno boli pod plećkom! Hoheš li odmah otvoriti dućan?

— Odoh! — reče kalfa i otide dalje, kroz druga vrata.

Najpre otvori vrata s ulice, pa izveša na polju nizoye opakana i snopiće remenja, pa zastade na pločniku. Preko ulice, cela druga strana, beše prazno zemljište, koje je očekivalo nove zgrade. Pred mehanom sedjaše veća gomila seljaka. Neki držahu jaganjce za šije, drugi telad za oglavi, neki torbe. Jedan je glasno sricao novine. Onamo do nove kuće, beše dugačka taraba, a iza nje stršaše zeleno granje voćaka. Još niže, beše bakalnica. Mlad bakalin, nekakav gladac, naslonjen o dovrat, upreda brkove prema ogledalu, koje držaše u ruci. Još niže beše gvoždjarska radnja, pa berbernica.

Kad Arandjel opet pogleda na više, vide u oblacima prašine nekoliko kola, natovarenih senom. Između njih promoli se povor ka seljanaka, koje skretoše na pločnik, ispred mehane. Svaka nosi nešto na prodaju, piliće, voće, jaja; svaka zadigla suknju i zakčila je o kukove, a košulje im jedva pokrivaju kolena, a noge im sa debelim listovima tutnje po pločniku, te muški pogledi i nehotice spuštaju se ka koracima. Neka, jedra, očeša se o Arandjela i nešto reče, našta sve ostale prsnuše u smeh.

Cincarin mu doviknu:

— Ej, bolan komšija, dokle će tebe mlade zadirkivati, a ti se stideti!?

Arandjel uteče u radionicu, te stade brisati i sredjivati. Kad je bio i s tim gotov i već seo da radi, udje majstor, unoseći na poslužavniku dve kafe i staklence rakije. Videći začudjeno lice sinovčevo, majstor reče:

— Ne može, Anka! Užasno je plećka boli! Hajde da popijemo, pa ćeš je istrljati.... Pričao sam joj, kako si mene trljao! Govoraše sporo, jarećim glasom.

Pošto posrkaše kafu, stric prinese ustima staklo i šapnu: "Spasi Bog!" a sinovac prihvati: "Na spasenije!" pa gutnu, ustade i pritvori dućanska vrata, te udjoše u ložnicu.

Prozor je bio još jednako zatvoren, a na stočiću, do širokog kreveta, goraše petrolejska lampadica. Ispod pokrivača viraše glava mlade žene, belih, punih obraza, neobično rumenih usana, velikih, gotovo belih očiju, i bujne crvenkaste kose. Svakako beše ispod trideset godina, od prilike petnaest godina mladja od muža. On podiže lampu i reče:

— De, okreni se!

Anka se odgrnu do pojasa, te ispod isečene košulje bez rukava, blešnu belo i puno telo, bujne dojke i snažne mišice. Onda raskopča dugmeta na ramenu, razgolići desno pleće i hitro se okrete potrbuške.

— De, počni! — reče muž momku, — umoči palce! I pokaza mu tanjirić pun rakije.

Arandjel pokvasi palce, pa pritisnu i stade razvlačiti.

— Aoh, — uzviknu mlada strina. — Ne tako jako! Boli!

— Upri, upri! veli Radovan.... Što jače, tim bolje.

— Nemoj Aradjele! — dalje će ona cereći se i stenjući.... Suviše su ti jaki prsti, — jak si kao bik!

— Neka, neka! — hrabri je Radovan. — Što no se kaže, proći će kao rukom! Od ruke i prolazi najbolje, dabome!

To je trajalo nekoliko minuta, te se njih dva vratiše u radionicu i započese posao mirno i ćutke, kao uvek.

Anka je bila druga žena Radovanova. Prva beše iz Kragujevca, gde je učio zanat i uzeo kćer svoga majstora. Sa prvom je imao jedno dete. Žena i dete umreše, i on se preseli u Beograd. Seleći se, uze sa sobom svoga sinovca, seljače od deset godina. Ni Radovan ne beše rodom iz Kragujevca, kako mu na firmi stoji, nego iz okruga. Punih devet godina živeli su njih dvojica u Beogradu sami, najposle nadje na Vračaru radionicu i stan u tome novom kraju, gde mu posao dobro podje i gde iznenadi i sinovca i svakoga, ko ga je poznavao, oženiv se sa devojkom od dvadeset i šest godina, ćerkom nekog stolara, Čeha, takodje udovca.

Proteće od prilike čas i po, a njih dvojica reči ne progovoriše. Majstor je krojio kožu na tezgi, Aradjel, pognut na svome stočiću, šio je opanke i počesće kuckao maljicom. Najposle, majstor uzdahnu i reče:

— Brate si mi moj, šta ćemo za vruštuk?

Pogledaše se setno. Od devet meseca, od kad je Anka dovedena, to beše prvi put da se čuje tako pitanje. Doista to im izazva neprijatne uspomene u kući.

Majstor nastavi:

— Nema druge za jutros, brate si mi moj Arandjele, nego otidi kod komšije i naredi, da nam isprži džigerice.

U taj mah razlegnu se u sobi Ankin lepi glas. Pevala je i lepo i rado, te, uz čistotu i red, unese im u kuću i veselost. Obojica se opet pogledaše, ali s osmejkom. Radovan odškrinu vrata i zapita:

— Dakle, ustala si? Bolje ti je?

— Evo, evo! — odgovori mlada. Sad će biti!

Anka unese dubok tanjir, vrhom pun isitnjena, pečena mesa i hleba, stavi na tezgu, te sve troje prionuše stoječki. Beše na njoj plava suknja i crvena rekla, — ova potesna, te nabrekle grudi i mišice. Beše se raskrupnjala posle udaje, kao obično mlade, kad ne ostanu trudne. Reče da je probadanja nestalo, samo oseća tragove od pritiska prstiju. Radovan zapali prvu cigaretu, pa se dogovoriše, šta će za ručak i Aradjel otide da nabavi.

Sve je to, osim trljanja, svakoga dana, tako redom bivalo.

Pred podne, kad se seljački svet vraća iz varoši, naidjoše kupci. Kao obično, momak je dodavao espap, majstor je cenio i cenjao se, a, kako je bila velika naloga, i majstorica je s vrata nadgledavala, da ko što ne makne, pazeći u isto vreme i na ručak. Pazar ispade dobro, kano uoči velikog praznika.

Ručaše s voljom i dobro raspoloženi. To se odazvalo u Radovanu, kao obično, tim, što započe govor o kućama, — o onoj u Kragujevcu, koju je nasledio od prve žene i koju bi rado prodao, da kupi onu ispod berbernice u istoj ulici. I dobri, mrtvouduhasti Radovan, stade redjati, lagano, sporo, svoja davnašnja i njima dvoma do sitnica poznata razlaganja.

— Brate moj, ako bi za onu u Kragujevcu dvesta i pedeset dukata uzeo, a, po duši, vredi i više, onda bih mi falilo nekih pe-

deset dukata za ovu! Jer, badava, špekulant je veliki ovaj gazda Trivun! Vidi on lepo da sam se zaneo, pa neće popustiti ni za groš! A i jest na mestu i cena će joj rasti svake godine, kao i svima zgradama u ovome kraju!

— Tako je! — potvrđuje mlada.... Zasto dakle dangubiti?

Arandjel klimaše glavom; kao god što on napred znadjaše, reč po reč, šta će stric reći, kad je govor o tome, tako i njih dvoje znadijahu, da će on dodati ovo:

— Pa što se, čiko, toliko predcmišljaš!? Uloži u kupovinu i mojih pedeset dukata, što su pri tebi, pa mirna krajina. Mi ćemo iako, — meni će uvek biti pravo kako ti učiniš!

To su bile Aradjelove najduže i najsmišljenije izreke, ali taj savet čiki, i ako je polazio baš od srca, beše najpre potekao iz tuđe pameti, — od matere Aradjelove.

Anki dodje, kao neko nadahnuće, — izbaci nešto novo, reče:

— Zacelo, da ti ne će biti krivo, bilo da se oženiš i da ostaneš s nama do veka, bilo, najposle, i da se odvojiš.

Aradjel pocrvene.

Radovan je pogleda diveći se i dodade:

— Zacelo, strina pametno kaže!

On otide u mehanu, na čašu vina i partiju domina, koju je svakoga dana igrao sa nekim penzionisanim poreznikom.

Anka uznesse sudove, Arandjel primače svoj stočić ka tezgi, te se na nju nasloni leđjima, da prodrema nekoliko minuta.

Strina se vrati sa nekim ručnim radom, a on uze posao. Ona započe:

— Što se ti, bolan, crveniš, kad ti se pomene ženidba? Zar nije bolje čiki od kad se ponovo oženio?

— To jest! — veli kalfa.

— E, tako će i tebi biti! Čika će, zacelo, kupiti kuću. Ima u njoj tri sobe. Jedna će biti tvoja. Ako ćeš, ja bih ti izabrala devojku?

Anka poče pevušiti, pa zastade i nastavi:

— Iza kuće ima lepa baštica. Kako će lepo biti leti u njoj sedeti. Nas dve pazićemo se. Ako ja i čika ne budemo imali dece, imaćete vi.

I opet zapeva.

Tako je bivalo naizmenice. Onda zapodenuše razgovor o praznicima. Arandjel se radovao, što će puna tri dana moći zadovoljiti svoju jedinu, ali veliku strast, — pecanje. Kaže, od zore do noći provodiće na Savi i nada se, da će naločiti ribe dosta! Strina ga počeo odvrćati. Pošto će, veli, sutra doći novo odelo, mogao bi, bar prvog dana Trojica provesti s njima u Topčideru, — jer njeno uživanje o svečanicima beše, da provodi u šetnjama bilo po varoši, bilo op okolici. O ružnu vremenu, Anka je išla k ocu, koji je sedeo u palilulskom kraju. Beše vredan zanatlija, i veliki veseljak. I on se oženi po drugi put, pošto udate Anku, — uze Srpkiju, udovicu bez dece, koja se veoma svidjela i Anki.

Neko zakuca na vratima na dvorištu, i začu se glas staroga krojača:

Kospa Ange, haljine su kotof!

— Donesite ih ovamo! — odazva se žena. — Idi, Arandjele, obuci ih u našoj sobi.

Kalfa ih uze od starca, a ovaj sede i počeo se jadati na vrucinu, na svoje nevolje, najviše na pakosnu švalju, koja mu kad god može, pravi svakojake neprijatnosti.

— Ah, što je to frak ženski! Što mi pravi ćejf kad ga džak pije! (djak bije).

Bilo je tu još vazda ogovaranja drugih suseda, — tramvajca, tipografa, bogoslova! Anku je to zabavljalo. Najposle, gušeći se od smeha, počeo savetovati čiču, da se ženi.

Arandjel udje u novom odelu od končanog tkanja, pepelastu, sa crnim prugama. Jaka mu pokrivaše šiju, grudnjak beše dva prsta kraći, nogavice suviše dugačke. Trebalo je popravljati. Žena sapunom obeleži popravke, pa njih dvojica izadjoše.

Opančar se vrati, noseći nekakav veliki list, štampan krupnim slovima. Čelo mu beše nabrano i žmiraše jednim okom, što uvek beše znak velike brige.

— Šta je? — pita ga žena.

Arandjel razjapi usta.

On sede i raširi list; njih dvoje stadoše iza njega i sve troje počeo čitati.

Vojna vlast poziva sve vojne obaveznike, rođene 1874., da se prikažu svojoj okružnoj komandi i t. d. Obvezanici, koji stalno žive izvan svoga mesta, u kakvoj drugoj vojnoj oblasti, treba

da pismeno mole svoju, da im se dopusti, da se prikažu na pregled! Rok: deset dana.

— To ti je! — veli Radovan, snužden, savijajući pažljivo list. Mi pomišljajmo na svašta, a ne na ovo, što je najglavnije. Arandjel sede na svoje mesto i podnimi se.

— Dakle nam Aarandjel mora u vojsku! — reče žena. — A ti si govorio, da je regrutacija tek na jesen.

— Eto, ove godine je ranije! — reče Radovan.... Ko zna, zašto!

— Pa šta će sad biti?

— Pa ništa! — Možemo napisati molbu, da se ovde pregleda.

Začutkaše sve troje, i za dugo se svako od njih bilo sa svojim mislima. Opančar ustade i sastavi ruke na leđima, počehodati. I to je dugo trajalo. Najposle stade i reče:

— Hajde, brate si mi moj, da sutra idemo obojica u Kragujevac. On neka otide u selo da vidi mater i decu. Hoćeš li, Arandjele?

— Hoću! — potvrdi mladić žalostivo.

— Pa eto, da vidimo! — nastavi stric. — Ko ti ga zna! Ako ikako bude moguće, črez popa i opštinu, da ga izvučem!

— Misliš? — pita žena.

— A probaću! Mati mu je udova, on najstariji, — pa da vidimo! Istina, brat ga je već stigao, ali, recimo, ako bi se moglo dokazati, da je nesposoban za rad!

— A je li tako? — pita ona.

— Jok! — učini Arandjel.

— A nije! — potvrdi i opančar, ali tek videćemo, šta se može uraditi sa ćatom!.... Pa onda, baš da svršim i s kućom.

— Pa koliko misliš ostati?

— Pa sva tri dana praznika! Nije moguće pre! Vratićemo se u sredu ujutro vozom!

— A ja?.... Da idem k ocu?

— A ti,.... ja,.... A možeš i ti s nama, da vidiš malo Srbije i Kragujevac! Pa onda, znaš i radi prodaje. Četiri oka bolje vide!

— Znam, ali trošak je veliki! — reče Anka, a oči joj sinuše od prijatna iznenadjenja.

— Trošak jest, ali najposle, da se jednom za jednom i potroši.

U njihovu svakidanjem i jednoličnom životu i manja promena činila bi se velika, a to beše čitav prelom, — to ih toliko uzruja, da se počese odmah spremati. Pa onda se rešiše i otputovaše istog dana noću!

Vratiše se trećeg dana pred veče, svršivši sve na pola. Arandjela ne mogoše osloboditi od regrutacije, nego izradiše da se može pregledati u Beogradu. Kuću prodadoše i uzeše kaparu, ali do potpune isplate i prenosa tapije, trebalo im je čekati nekoliko nedelja.

U radionici podje sve opet uobičajenim redom. Dani su proticali, kao kaplja za kapljom, jednolično i trajno, samo što je svakoga dana vrućina bivala nesnosnija. Svakog svečanika, Arandjel je od zore do mraka pecao i ponekada donosio krupnih šarana ili kečiga, a njih dvoje, često sa Čehom i njegovom ženom, provodjahu u okolini prestoničkoj.

Ravno dvadeset dana posle njihovog povratka iz Kragujevca, bi regrutacija i Arandjela uzeše u pešadiju. Odmah obuče vojno odelo i udje u kasarnu. Stric mu dađe dukat za džeparoš.

U novom životu Arandjelu protekoše dve nedelje, kao u kakvom neobičnom snu. Lomeći se po ceo dan u vojnom vežbanju, strahujući bez prekida od krupnih i sitnih, a podjednako nemilostivih starešina, ne razumevajući našto je sve to i šta se upravo od njega traži, osećajući kako postupno gubi svoju volju i svoju ličnost, i kako postaje čivija neke ogromne celine, za koju ga vezuje samo strah, — u mladom, bezazlenom opančaru, počese tinjati, dotle nepoznata osećanja: potajna mrzost i pritvorstvo. Pri tome, u druženju sa varoškim mangupima, počese mu se menjati i njegovi naivni pogledi na svet i njegovi zdravi pojmovi o moralu, — upravo više osećanja, nego pojmovi. Sem ostaloga, brzo se naviknu na pušenje i na piće, kome predje ne znadjaše ni ukus.

Prvi put dodje stricu i strini u pohode, jedne nedelje posle podne. Sumoran i ćutljiv, ostade malo i ostavi u njima utisak, da u njemu klija kakva bolest.

Drugi put, opet posle petnaest dana, s njim izadje gomilica drugova, s kojima svrati na pivo. Pijući, sve u praznim rečima, u psovci, nadjoše oduške, iskališe sav dert što se nagomilao u mladim srcima. Čaše su se nizale bez potrebe. Arandjel otide na Vračar, zažaren, usijanih očiju. Zateče na klupi pred radionicom samu majstoricu. Pred njom je stao, udario je dobro petama sastavljajući ih, ukrutio se, salutirao i "ponizno" javio, da je on pešak Perović, toga puka, te čete, i da ima odsustva do noći.... Anka na prvi mah zbunjena, ustade i poljubiše se.... Sedoš. Arandjelu reče, da je čika otišao u Kragujevac, da primi pare. Šegrti još nisu mogli dobiti. U ostalom, posao ide, a da o njemu, o Arandjelu jednako govore, to se po sebi razume. Govoriše još o novoj kući, o budućnosti. Na veliko čudo Ankino, Arandjel najposle započe:

— Hoću, strina, da se ženim, čim islužim! A što! Znaš kako si mi govorila? Baš tako! Ti ćeš mi je izabrati, a ja, a ja ću je zatvorenih očiju uzeti! Hoću, slave mi! I hoću, da vas sluša, tebe i čiku! I ja ću vas slušati!.... A ja vas volim.... tako mi Boga, dao bih svoju krv za vas!

Ona ga je gledala i slušala, koliko s čudjenjem, toliko i s prijatnošću, beše neobično mio u toj neslućenoj, neverovatnoj slobodi, koja se prvi put javila u njemu, kojom je govorio o sebi! I vojničko odelo stajalo mu kao saliveno, te je plenio pogled mladićskom snagom i okretnošću. Doduše, dva, tri put prekine ga strina, rekavši: "Ti si djornut, dobro djornut, a to ti ne valja!"

Ali se smejala i najzad, malo po malo, počese i njoj svetleti oči. Pošto se još napriča svojih doživljaja, otide u dvorište, da se pozdravi sa komšijama. Nadje krpača, švalju, bogoslova i crvenu sluškinju. Dočekaše ga s usklicima. Po njegovoj naredbi, Švaba otide po pivo. Pošto se obrediše više puta, on povede kolo, uza zviždanje staroga Švabe....

Anka to gledaše s prozora, stojeći podalje. Beše zajapurena i dihaše naglo, baš kao da je i ona pila. Najposle zovnu ga i reče mu:

— Idi u grad! Vidiš, da je već mrak!

On se oprosti sa susedima, pa, ušav u sobu, reče:

— Idem slatka strina! — Ali samo da hoćeš, da mi otpevaš!

— Ded, mila strino, ded ono: "Miljeno cveće!"

I uze joj ruku da poljubi. Pa se nagnu.
Žena ustuknu....

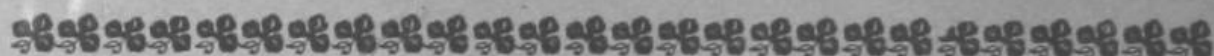
Nastade kratko rvanje, ču se prigušeni vrisak, i onda....
oko greha zanemi, mrknu sve....

Kroza suton, drugim krajem ulice, uputi se Arandjel ka reci. Išao je kao prebijen, pognute glave, te oni, koji su ga sre-
tali morahu pomišljati, da ga je snašla preka bolest, ili žalost.
Išao je k reci, kud su ga noge nosile, kud su ga predje često no-
sile zorom, zdrava, vesela. Na obali savlada ga pijanstvo. Leže i
zaspao. Kad se probudi, beše zora. Dugo je sedeo gledajući praz-
nim pogledom. Najposle otpasa oružje, svuče gornje haljine i či-
zme, savi sve u ruku i steže kajišom, pa prepliva Savu.

Tražiše ga tri dana, pa u knjizi pored njegova imena zapi-
saše: nestao.

Za dugo se majstor Radovan ne mogaše utešiti, — te mu
laknu, kad se uveri, da mu je Anka trudna.

Kišovite noći

Po posljednjeg dana katoličke godine, kiša je pljuštala cijelog dana, pa i kad kroz tijesne i puste ulice gradske žmirnuše zapaljeni fenjeri. Sa oluka visokih starinskih kuća padahu slapovi na kaldrmu. Na sve strane voda je šuštila, tutnjila, revala.

U krčmi Kod Tri Zvijezde, pri dnu dugačkog stola, večera-hu krčmar Mišo Selaković i njegova kći Ivana. Nikoga drugoga u krčmi ne bješe. Iza njih, kroz kuhinjska vrata, plamen na ognjištu svjetlomrcaše, te se, na mahove, na stijeni, prikazivaše sijenka čupave, ženske glave, koja je takodje jela. To je bila Jelena, nadimkom Jejina, sestra i kuvarica Mišova. Momka nema-djahu.

Pošto večeraše, Ivana uze raspremati sto, Mišo se stade pro-tezati i zijehati na stolici. Jejina dodje na kuhinjska vrata i za-pita:

— Da zaprećem vatru?

— Zapreći! — reče brat preko zijeva. — Da mi nije zbog Pipa, odmah bih zatvorio! Ovo je, brate, noć za spavanje! Ovo je božji dar! O-ho-ho, ala će se spavati!

I kao da načini uvod slatkom spavanju, koje će trajati du-gačke kišovite noći, krčmar složi mišice na grudi i izvrati glavu. Ivana otide na vrata, da kroz pljusak posmatra pustu ulicu. Je-jina se vrati u kuhinju i odmah započe grdnje na "Latine".

Latini su, znate, ne samo Talijani, nego i Srbi katoličke vje-re.

Tako sve troje pokazaše, šta je kome na srcu.

Bogati, razmaženi krčmar, bješe željan jedino odmora i bez-brižnosti. Bio je jak, zdrav čovjek, od pedeset godina. Glatki i rumeni obrazi, tanki još crni brkovi, napominjahu one likove na berbernicama, te je on uvijek bio ideal ljepote prostijem žen-

skinju, a od kad ostade udovcem prosto mu se nametahu. Iz navike, iz častoljublja, a ne zbog zarade, držaše otvorenu krčmu do ponoći. Njegovo dobro vino privlačilo je večerom zanatlije, podoficire, manje činovnike i mrnare. Tu se "briškulalo" i grajalo do po noći, ali na prvi otkucaj časovnika, kad pokazivaše dvanaest, Mišo vikne: — "Ol rajt, na noge, djeco! Svima i svakome laku noć!"

I tomu već ne bješe prigovora. Danju njih troje jedva mogahu odoljevati poslu, navali seljaka, koji dolaze u grad, na sud, ili zbog pazara. Jeji...a je gotovina, on je posluživao, a Ivana naplaćivala.

Brige velike bješe se Mišo oslobodio nedavno, kad se Toni Fabri oženi. To je bio drvodjelja, ubojica i razmetnik, kakvima je obilato Primorje. Toni je ludovao za Ivanom, a i ona za njim, te Mišo jedva spriječi, da je na silu ne odvede. Nagadjalo se, da Mišo želi udati kćer za kakva činovnika, pa da će se i sam oženiti.

Ivana, stasita djevojka od osamnaest godina, bjelolika, povijenih obrva i crnih očiju, dosta ličaše na oca, ali čudi bješe sasvim suprotne. On, sebična mirnjačina, stamen, u svemu sredjen, a ona pod ličinom mirnoće, bijaše fantastična, ponesena za neobičnijem. Gledajući s praga u jezivu noć, ona stvarala jezive događaje, koji bi dolikovali tome okviru.

Baba Jejina, starija od brata deset godina, udovica bez djece, sitna, sva čvorasta, isticaše se vjerskim pravoslavljačkim fanatizmom, koji se ne izražavaše toliko u vršenju obreda, koliko u neutoljivoj mržnji na katolike. To je bila prava bolest ograničene a i obazrive babe, koja je mogla samo grditi. Ona je više mrzila Tonija Fabrija zbog njegove vjere, nego zbog njegova razvratnog života; ona bi, doista, radije zadavila Ivanu, nego što bi pristala, da se uda za "Latina". Dok je bratanična stajala na vratima i maštala ko zna o čemu, dotle je tetka prala sudove i grdila:

— Potop, da Bog da! Potonuo im, da Bog da i mali Božić i njihova Tri Kralja i njihov sveti otac papa i sve njihove fandonije! Ah, nijedna vjero, da mi je doživjeti da te Rusi unište! Hoće, ako bog da.... Svjat, svjat, svjat, Gospod Savaot! Udri po mozgu poganiju!....

Okrugli časovnik na stijeni zakvrča i poče izbijati osam. Ivana se vrati k ocu i reče:

— Eto strika Pipa.

Pa donese karte, tablicu i kredu, pa otide, da natoči kvartuč vina.

Pipo ribar stanovao je čak na obali, od prilike na kilometar daljine, a ipak, grmjelo, pucalo, Pipo ne izostane da po večeri s bratom ne odigra tri partije briškule.

Udje i skide ogrtač od navoštenog platna. Na glavi mu bješe kožna ribarska kapa, nalik na šlem. Bio je omalen. Njegovo oštro žuto lice, sa potkušenijem, sijedim brkovima, sa sitnijem smeđim očima, kao da se vječito podsmijevaše. Nikakve sličnosti ne bješe izmedju ta dva rođena brata, a sličnost izmedju Pipa i Jejine bješe u grbastom nosu i razvraćenim ustima.

Pošto nazva i sjede, Pipo dodade:

— Ode im stara godina plačući!

Pa odmah uze miješati karte.

— Neka, valaj! — prihvati Mišo. — Ne bih dao kišu za deset vijorina! Čim svršimo, leći ću! O-ho-ho! ala će se spavati!....

Jejina iz kuhinje doviknu:

— Je li, reče, da im ode godina plačući? Neka, brate, neka! Plakala im svaka do vijeka!

Ivana sjede prema stricu i nalakti se.

Odigraše dvije partije bez riječi, kurnjaveći iz kusastijeh lula. Kad započeše treću, udje Toni Fabri, sjede podalje od njih i zaiska polučak vina. Ivana, zbunjena, pogleda oca i strica, pa otide da ga posluži. Jejina se promoli, nakrivi glavu i učini: "uh! uh!" Pipo zapita šapatom brata:

— Ama, zar dolazi ovamo?!

Mišu se odiže gornja usna i bljesnuše vučji sjekutići, što učini da mu se obličje skroz izmijeni. I on odgovori kroza zube:

— Do sada nije! Djavo bi ga znao!

Toni, mlad, snažan, neobično širokih ledja, plav, bješe mila lica.

On uzdrhtalijem glasom zapita djevojku:

— Pa kako si, Ivana?

— Dobro, hvala, odgovori ona, pa otide za tezgu, podnimi se i uprije oči u njega.

Mišo baci karte i uputi se k vratima rekavši:

— Vrijeme je, da se spava! Ol rajt!

Pipo se okrete ka Fabriju i reče:

— Ode stara godina plačući, sinovče!

Toni se trže. Na njegovu uzbudjenu licu vidje se, kao da u' tijem riječima traži kakvu uvredljivu nagovijest. I skrstiv svoje silne mišice, zapita oporo:

— Šta hoćeš da time kažeš, barba (čiča) Pipo?

— Pa eto, nebo plače, — tako se kaže, veli ribar mirno.

— A kao za čim bi to plakala naša stara godina, a? — pita Toni i prkosno odiže glavu! Hoće li se vaša smijati, razumije se našoj! Hoće li se ovdje, kod Selakovića, uvijek vrijedjati naša vjera?.... Koja je starija ovamo, u našoj carevini, pitam ja vas!....

— Kakvi su to razgovori? — viknu Mišo, stavši prema njemu, držeći ruke za sobom.

Pipo slegnu ramenima i zatrepta očima.

Jejina iz kujne dreknu:

— Razgovori luda čovjeka! Svjat, svjat Gospod! Udri, brate!

Toni ustade, baci krčmaru groš i uzviknu:

— Ol rajt, ol rajt! Vlasi!

Jejina poteče na nj, kao bijesna; u ruci joj se od nekud obrete štapina. I viknu:

— Evo ti rajt!

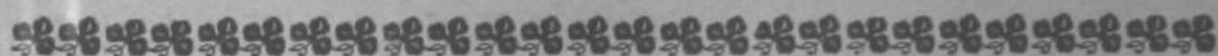
Pa lupi štapom po stolu.

Toni ogrtačem ugasi i obali lampu. Začu se cilik, njeko ste-njanje, topot koraka, i pljaska na ulici....

To je sve trajalo trenutak.

A pošto Mišo zapali svijeću, ne bi ni Ivane!.... Odjuriše oboje u kišovitu noć.

MRVICA FILOZOFIJE

Prije nekoliko godina otidoh na zimovnik u primorski grad H. Prvoga jutra, u glavnoj kafani, zatekoh trojicu Biogradjana, s kojima se poznavah, te im se pridružih. I oni bjehu došli prije desetak dana, da provedu zimu u tome zdravom i jevtinom mjestu, koje se još odlikuje starinskom kulturom i znamenitim brojem inteligencije. Dok su mi Biogradjani pričali svoje utiske iz toga, za njih posve neobičnog kraja, proglašavaše nas živa prepirka, u dva jezika, srpski i talijanski. Kako koji od gradjana dodje, uzme njeke novine, čita ih u sebi za njeko vrijeme, pa pročitana glas kakav stav, i onda, obrativ se nekome, proprati, bilo grdnjama, bilo hvalama, bilo ma kakvim tumačenjem. Drugi prihvati protivnim dokazima i oba se staraju da privuku pažnju ostalih. Ponekad, za trenutak, umiješa se treći, a kadgod i više njih, ili cijela publika, te nastane taka zbrka, da nikoga niti sluša ni razumije. Uz graju mrdaju silno rukama, glavama, nogama. Moji Biogradjani, i ako gledahu te prizore već desetak jutara, ne bjehu oguglali, nego se čudjahu tolikoj, uzaludnoj potrošnji riječi i pokreta. Ja sam se smijao i pričao im jačih primjera "te uzaludne potrošnje." U tom udje neki starčić i snimi cilindar, a sva publika pokloni mu se. Jedan od Biogradjana reče mi:

— E, ovo je bela vrana! Taj najduže ostaje u kafani, a živ se ne čuje.

— Zaista, neki miran čiča! — prihvati drugi. Svako posle podne igra šaha usred najvećeg meteža i ostane priseban. Oni oko njega mešaju se u igri, čak i dohvataju figure. Njegov drug u igri obično se pomami, a on strpljivo čeka, da se stišaju, pa nastavlja po svojoj volji.

— Da nije stranac? — zapitah.

—Nije! Ovdašnji je. Kažu, da je od velike starinske familije i da je major u penziji.

Momak mu skide kaput i vikne onome iza tezge:

— Kafu za Konta Marketa!

Starčić, velikih, sijedih brkova, rumena, tek obrijana lica energična izraza, bješe u crnu zakopčanu kaputu, sa rozetom u rupici. Momak mu donese napitak i sve novine, koje ne bijahu zauzete.

Zovnuh momka i zapitah ga: ko je konte Marketo? Evo šta sve doznadoh: Konte Marko O., major u penziji, posljedni je muški potomak starinskog, vlasteoskog doma. Stanuje u svome dvoru, jednome od najstarijih u gradu H. Ima i nešto baštinja. Udovac je, ima tri kćeri neudate, koje on obožava i ne dopušta da se udaju. Dvije su već matore, a najmladja je na izmaku mladosti. u nju je zaljubljen neki mladi učitelj muzike i ona u nje-ga. To zna sav grad, a otac još ne zna. I, veli, sav grad simpatiš-e zaljubljenim, i sav grad želi, da se oni uzmu, i sav grad nestrpljivo očekuje, šta će konte riješiti, — hoće li učiniti da mu i najmladja oстане usidjelica, da ga svijet proklinje. Konte ima i nadimak, u gradu ga obično zovu: Mrvica filozofije, jer mu je najmilija uzrečenica: "treba imati mrvicu filozofije!" (kako naši Primorci izgovaraju riječ filozofija).

Mi se slatko nasmijismo cijeloj toj istoriji i tome nadimku, pa otidosmo u šetnju.

Istoga dana, poslije podne, nadjoh konta Mrvicu, gdje igra šaha. Oko igrača sjedjaše velika gomila i bivalo je sve onako, kako sam izjutra razabrao, — kibičari ne davahu mira igračima, a on, konte, samo što bi kad i kad mirno rekao: "Ta čekajte! Ta, ke djavolo, treba imati mrvicu strpljenja, mrvicu filozofije!"

Istoga večera, šetajući po korzu s nekim gradjanima, novijem poznanicima, poznadoh sve tri kontove kćeri. Dvije starije bjehu krupne, lične, ali već prezrele. Najmladja, elegantna, stasita plavuša, od prilike od dvadeset i pet godina, imadjaše nježan luk vilice, labudski vrat, rudu crvenkastu kosu, nos malo prćast i divne oči. To je bila Slavija. Starija se zvala Eulalija, a najstarija Aurelija. Za njima idjaše lijep visok mladić, muzičar M.

Dani mi se nizahu jednolično, ali ne dosadno, dok trajaše lijepo vrijeme, ali otpoče kiša, te me satjera ili u sobu, ili u kafanu.

Njekoliko dana padala je na mahove, pa poče trajno. Ne zastudi mnogo, ali vlaga dojadi. Tada se gotovo nastanih u kafani.

Najstalniji kontov partner bješe neki stari sudija, čovjek veoma nervozan, bez "mrve filozofije". Bješe ih još dvojica neznatnijih, koje je i suviše lako dobijao. Posmatrajući igru, ponekad sam kazivao svoj sud, uvijek oprezno. To me je, valjda, najviše preporučilo kontu, te me jednom ponudi igrom. Tada mu se prikazah.

Bili smo jednake snage, — najbolji uslov, da se veza održi. Uz to, on je zacijelo osjećao, da mi je mio.

Malo po malo, postadoh mu "neophodan." Dodjosmo do intimnijeg odnosa, te bi me korio, kad bi se zadocnio, ili kad bih izostao. Ja se opet toliko oslobodih, da često uzeh ponavljati njegovu omiljenu riječ: "Ke dijavolo, treba imati mrvicu filozofije!" To mi prijedje u naviku, tu smo izreku toliko ponavljali obojica, da jedared čuh gdje za drugim stolom njeko reče: "Eno se Mrvice spremaju za šaha!" Čuh poslije i kafanskoga momka gdje reče: "Šah za Mrvice!"

Poslije igre, u sutonu, najradije zapodijevasmo razgovor o stvarima apstraktnim i mističkim. On je navodio Hegela, Djobertija, Erazma, čak i Notrdamusa i Svedenborga!

Konte nije rado šetao; iz grada gotovo nije nikad izlazio. Jedino mu je kretanje bilo od kuće do kafane i obratno, a uvijek je išao sam. U potonju, ja ga počeh pratiti večerom, što je izazivalo čudjenje među prolaznicima. Doista se moralo stvoriti uvjerenje, da ja imam velik, gotovo tajanstven uticaj na starca. Njekoliko puta opazih, da nas i njegove kćeri s prozora posmatraju.

Pred Božić nastade opet lijepo vrijeme. Jednom, u večernjoj šetnji po trgu, opazih da me gospodjica Slavija uporno gleda. To se ponavljalo na svakom sukobu. A jednom, kad dodjoh ranije na doručak u kafanu, zatekoh muzičara M., koji tu nikada ne dolazaše. Bješe sa jednijem mojim poznanikom. Ovaj nas

upoznade. Očevidno muzičar bješe naročito zato došao! Nastojao je, da mi se dopadne.

Bješe tankovijast, elegantan, nješto slabunjav u licu, ali veoma simpatičan. Imao je osobito lijepe plave oči, mala usta i protegljaste, gospodske ruke. Porijekla je bio seljačkog, iz okoline gradske. Još kao gimnazijalac pokazao je neobičnu naklonost ka muzici. Stric njegov, kanonik saborne crkve, koji ga je izdržavao, postara se za vremena, da ga i muzički školuje još onda. Poslije ispita zrelosti, stric ga otpravi u bečki koncervatorijum, odakle izadje sa najboljom svjedodžbom, te odmah dobi mjesto učitelja muzike u mjesnoj gimnaziji i mjesto upravnika gradjanskog orkestra! Već je i komponovao njeke stvari, i gradjanska omladina smatraše ga kao buduću veličinu. — Nješto od toga znao sam i po čuvenju, a ostalo dopuni mi on potanko, toga jutra.

— Šta li to znači? — pitah se.... Nakon dva mjeseca moga boravljenja u H., toga mladog čovjeka od jednom obuze želja, da se pozna sa mnom! Neće, valjda, zahtijevati, da mu ja kod konta "provodadžišem"?

Više u kafanu nije dolazio, ali u svakom susretu po gradu, pozdravljao me je najumiljatije i izmijenjao bi po koju riječ sa mnom. Najzad, jednog jutra na obali nadjosmo se i on poče šetati sa mnom. Bio je uzbudjen. Započesmo razgovor o vremenu, o kojekakvijem sitnicama, pa, na moje veliko čudo, od jednom muzičar mi stade pričati početak i sav tok svoje ljubavi prema kontesini Slaviji, i to tako povjerljivo, tako potanko, kao da bjesmo odrasli zajedno, — što samo može opravdati strast, ali svakako i neki smjer!

I ja ga zapitah, zašto to on meni kazuje, a on mi, bez okolišenja, iskreno, prizna, da on i djevojka dodjoše "na srećnu misao" da baš mene zamole, da utičem na starca, pošto je već poznato, da ja imam uticaja na njega, kao niko drugi! I vatreno nastavi:

— Konte je zaista čovjek plemenit, bez aristokratskih predrasuda, obožava svoju djecu, ali, vidite, on ima jednu maniju, on se nikako ne može pomiriti s mišlju, da njegova kći može ljubiti nekoga drugoga, razumije se, pa ma drukčijom ljubavlju, sjem svoga oca!

— Šta? Ne vjerujete? — viknu M., na moje odricanje. Ta pitajte cio grad, ta sav svijet zna, šta je bilo sa Eulalijom najprije, pa sa Aurelijom! Prije dvadeset godina, u Eulaliju se bješe zaljubio neki kapetan ratne mornarice, naš čovjek, vlastelin, mlad, lijep, bogat! I djevojka se bješe njemu svom dušom oduzvala. Niko ne sumnjaše, da ne će doći do svadbe, a dvoje zaljubljenijeh najmanje. Pošto kapetan otkri svoju namjeru kontu, ovaj je bio preneražen. Tražio je od prosioca nekoliko vremena do odgovora, a to je vrijeme ispunio kuknjavom, jadanjem, čak i prijetnjom, da će se ubiti! Niti se hranio, ni spavao, niti je htio na oči nekoga od rodbine i od domaćih prijatelja, koji su ga, naravno i po molbi djevojaka i po svome uvjerenju, htjeli porazumjeti. Ništa ne htjede čuti nikakav drugi razlog nije navodio, do jedinijeh, ludačkih, manijačkih uzvika: "Ne dam ja moje dijete nikome! Nikome! Nikome! Aurelija, srce moje, ako ti to učiniš, znaj da ću se ubiti! Dajem ti časnu riječ da hoću, a ti znaš, da ja ne ću pogaziti zadatu riječ!... Bar, još godinu, dvije, strpi se, o tome ne pominji, ako već nećeš da čekaš dokle me nestane!..." I padao je preda nju na koljena i ljubio joj ruke. Posljedica je toga bila, da se prosilac udaljio, a djevojka je dugo болоvala, poslije je htela u kaludjerice, ali i to otac spriječi. Cio grad ga je osudjivao, a on za dugo nije izlazio iz kuće!

— Je li to moguće!? — rekoh kao za sebe.... Je li moguće da Mrvici Filozofije nedostaje toliko mala mrva?

— Da, gospodine! — dodade mladić. Slučaj je zaista nevjerovatan, može biti, jedinstven, ali je istinit. Nakon tri godine, to se isto desilo i sa Aurelijom. Nju je iskao konte B. naš sugrađanin, takodje imućan, zdrav, lijep, obrazovan! Što ću vam ponavljam iste stvari! Sve na dlaku bilo je i s njom, kao i sa starijom.... Stari konte i danas mrzi konta B., koji se medju tijem i oženio!

Nakon poduljeg ćutanja muzičar nastavi:

— Sad sam ja na redu. Zacijelo, kao najglavniji razlog navešće, da je on već pri kraju života, pa poslije njegove smrti neka rade šta hoće, a, medju tijem, sami vidite, da je zdrav kao dječak, da on može živjeti još dvadeset godina, i ako je preturio šezdesetu! Njegov je otac živio preko devedeset godina! I, što je najgore, ta njegova.... kako da je nazovem?... očin-

ska sebičnost, u suštini i dirljiva i smiješna, biće sve jača u daljoj starosti. Nalazite li i vi, da se toga bojati?

— Šta vam ja mogu pomoći, mladi prijatelju? — rekoh najzad, potresen.

Muzičar izvadi iz špaga njeko pismo. Bjehu tri listića ispisana. On nadje na drugoj strani neki stav, uprije prstom u nj i zamoli me da čitam.

Bješe govor o meni, "o onom fureštom (stranom) gospodinu, o kome papa jednako govori". Slavija se uzdaše, poslije Boga, najviše u mene, da bi stvar mogao uputiti! Očevīdno, u mašti sirote, zaljubljene kontesine, ja sam bio neki svemogući madjioničar!.... Oh, kako bih ti rado pomogao, kad bih mogao, jadno dijete!

Ali ti ne pomogoh! Sve se svelo na to, što me je stari konte pomrzio i prezreo, ništa manje nego i muzičara.

Onda sam prvi put vidio i dobro upamtio ingliski rukopis vlasteličin. Onda joj bješe oko dvadeset četiri godine, danas ima trideset i šest! Onda je ljubila, t. j. živjela udvostručenijem životom, gledala na svijet i u budućnost kroz ružičaste snove svoje mladosti, danas joj je, boj se, srce sledjeno.

Možda ne čaše biti srećnija i da se njen san ostvario, ali svakako bila bi srećnija u putu ka željenoj, zamišljanoj sreći, a to nije malo!....

Svakako, svakako, mnogo bolje čaše biti, da je papa imao još jednu "mrvicu filozofije!"

Z V O N O

Onoga jutra, o kome će se u Petkovici do vijeka pričati, osvanu nebo crno, vazduh tih i vlažan. Nad cijelom Bokom bješe oblačno, ali nad Petkovcima, koja je na orlujskoj visini, bješe baš crno. Kao svakog bogovjetnog jutra, starac Gligorije Tomov žerajić, uputi se od svoje kuće ka seoskoj crkvi, da oglasi jutrenje. Mala, starinska crkva svete Petke, debelijeh zidova, sa kubetom, imadjaše samo jedno zvono, takodje starinsko, umiljata i snažna glasa, koji se u tihu vremenu razlijegeše dolje do mora. Petkovčani su se ponosili svojom bogomoljom, svojim zvonom i svojom takodje starinskom popovskom lozom. Pravo da kažemo, čim drugim ne mogahu se ni ponositi, jer njihovo selo, na vidiku cijelom zatonu, iznosi na vidik i njihovu siromaštinu. Seoce od trideset kućica, sa nješto vinogradića, vrtlića i maslinika, savilo se u vijenac oko krševita gola brda, koje, ili prži sunce, ili šibaju vjetrovi i kiše. Crkva je nadvisila selo. Od starosti mrka, potleušena, izgleda kao biće zamišljeno, sumorno, zbog krutog života djece Petkovičana. Djeca upokojena borave vječni sanak pod njenim staračkim, materinskim okriljem; ona su se lomila i borila po svijetu, radi hljeba nasušnoga, radi zarade, kojom će obezbijediti staračke dane, pa se pod starost vratila u to skromno gnijezdo, da se tu vrati u zemlju, koja ih je dala, i ako ih nije mogla othraniti. Zbog siromaštva Petkovica ne dava ni pomorske kapetane, ni trgovce, kao mnoga druga sela i gradovi po Boci nego proste mornare ili hrvate, po skelama od Levanta. Petkovčani su dakle isticali ono što su imali, — svoju crkvicu iz vremena Nemanjića, svoju popovsku kuću u kojoj je, valjda još od toga istog vremena, sveštenečki čin prelazio s oca na sina, a nada sve, svoje zvono, čiji je umiljati i silni glas vjekovima pojava slavu božju, kliktao u njihovim rijetkim veseljima,

naricao u njihovim čestim žalostima. I to je trajalo stotinama godina, hiljadama dana, sve do onoga oblačnoga, nedjeljnoga jutra, kad stari crkvenjak podje da oglasi jutrenju službu.

Povuče konop i ču nad sobom prvi jek, — neki nov glas, promukao, ugušen. U strahu povuče drugi put i ču isti glas. U još većem strahu, povuče i treći put i ču sve isto, — jedno dugo, žalosno, ropačno: d-a-a-a-n! Užasnut, odmače se, izvrati glavu i vidje, što je uvijek gledao, isto zvono, na istom mjestu. Pomišljajući na kakvu maštaniju, stari Gligorije, preporučiv se Bogu i svetoj Petki, zažmirnu kao čovjek, koji hoće da srne u kakvu opasnost i stade vući, a ozgo stade ječati ugušeni, promukli, žalostivi, starački glas! Svaki otkucaj bješe kao ubod noža u starčevo srce, u istim mahovima, vraćase se starcu svijest i razumjeđe krutu istinu. Zvono je puklo! Njegova je duša malaksala! Nikada se više ne će ona javljati mila, zvonka, mladalačka! Bože moj, svemu li dodje kraj, pa i onome što je nevino i lijepo!

Brzim koracima dodje pop Aron zakopčavajuć mantiju, — jedva ako je imao vremena da se umije. Gligorije rupcem obrisa oznojeno lice, pop stade dišući naglo, te čas dizaše oči k zvonu, čas ih spustaše na lice crkvenjakovo. Najposlije zapita svoga vršnjaka:

— Šta je, ako Boga znaš?

— Eto! — učini crkvenjak i odmahnu rukom.

— Puklo!? — reče popo.

— Puklo! — potvrdi Gligorije.

— Oh Bože! — viknu pop i povuče, pa kad mu nad glavom jeknu neobično, nemilo: d-a-a-a-n! sav se strese i uhvati se za glavu.

Domigoliše iz kućica gotovo svi muškarci, njih oko trideset. Rekoh "domigoliše", jer najmladji bješe prevalio šezdesetu; sva je petkovačka omladina po svijetu. I svaki jednakim izrazom lica i glasa postavi isto pitanje i dobi isti odgovor.

— Puklo?

— Puklo!

I začuše se uzvici:

— O, nesreće!

— O, kastiga božjeg!

Dodjoše i babe, nevjeste, i djevojke, i djeca.

Njeko reče:

— Klepetuša! Od sada čućemo često tu riječ "doljenak". Biće bruke i smijeha, koliko i nama jada!

— A božati se, da ovo nije njeko strašno znamenije za onu djecu! — dodade crkvenjak.

To je bila opća i prva pomisao, opća zebnja, jer pred nekoliko dana otišlo bješe niz more četrnaestero momčadi. Pa pomisliše, kako će taj glas otići na sve četiri strane svijeta, — otići će u "knjigama", koje će svaki otpraviti svojim! Gdje li se neće čuti, da je slavno petkovačko zvono za uvijek izgubilo svoj divni glas!

Krsto Petkov Australijanac, zapita crkvenjaka:

— Ama je li sinoć zdravo zvonilo?

A znadjahu svi, da jest.

— Jest, valaj, kao cekin, kao vazda! — odgovori Gligorije i udje u crkvu, da zapali kandila.

Filip Mitrov Rajković reče:

— Bože moj, ovako ti biva, kad naprasno umre zdrav čovjek. Svak se čudi i ne može da se načudi!

Pop prihvati:

— E, može biti, ne biva baš od jednom ni sa zvonom, ni sa čovjekom.

— Kako to, pope!? — pita treći.

— Tako! Odavno je možebiti napuklo, pa sve najelak, sve više i više, dok odjednom: cak!

— A kako ne opazismo to po glasu mu!? — zapita Gligo Jeftov Mirlić.

— Moguće je, da mu se glas odavno mijenjao, ali tako po malo, da mi to i ne opazismo, taman kao i čovječju smrt, i ako čovjek svakoga dana po malo mre!....

To je bilo suviše visoko parohijancima. A i protivno im bješe, jer svi duboko vjerovahu u tajanstvenost i ljućahu se kad im se olako odgoneta. Ipak niko ne odgovori popu, nego namršteni posmatrahu stravične hercegovačke planine, u taj mah kroz guste oblake, obasjane prvim sunčanim zracima. Za tim skrenuše poglede niz brda, na zapad, za zaton na bokeljsku prošaricu, na nepregledno more, po kome se titrahu sve moguće boje.

Ozdó, putem što vodi iz Podola, iz zaseoka koji pripada pet-

kovačkoj parohiji, išla je povorka ljudi, kao obično svečanikom, na jutrenje. Petkovičani učutaše za nekoliko, pa se jedan odvoji i stade vući konop, a ojadjena klepetuša stade naricati: d-a-aan, d-a-an! Svima se kosa nakostriješi, — utisak je jači bio nego prije, jer se pridade osjećanje da i drugi s njima stradaju. Podoljani nagruntuše, predstavljani, ojadjeni. Ponoviše se ista pitanja, odgovori, čudjenja i slutnje...., pa udari pljusak i satjera ih u crkvu.

Toga jutra dobri Bog valjda nije zamjerao sirotnim Petkovićanima i Podoljanima, što su rastrojeno slušali svete riječi! Take jutrenje još ne bješe u starinskoj crkvi svete Petke!....

Pa, razumije se, nastade ismijevanje po susjednim selima. Pošto se uvjeriše, da im dogadjaj ne bješe vijesnik nesreće, pošto oguglaše na poruge, stadoše se dogovarati dokle se najposlije oglasi zbor. Na njemu se najprije suglasiše, da treba zamijeniti zvono: onda nastadoše prijedlozi, kako će se. Pop Aron predlaže:

— Da napišemo prošenije ćesaru?

Australija odgovori:

— Pravo da vi kažem, zazorno bi mi bilo od tudje vjere primiti zvono, zamijenče ovoga prastarog, srpskog.

Jedan po jedan, potvrdiše riječ Australinu.

Kada dodje red na drugi prijedlog, pop reče:

— Da napišemo prošenije na Cetinje.

Australija odgovori:

— To mi nije zazorno, ali znam da nije od vajde. Od kud da oni siraci ozgo poklanjaju zvona! Da ih sami ne pokradoše po dubrovačkoj državi, kad su se bili sa Francuzom, — što neka im je prosto! — žlje bi i njima dje zvonilo!

Diže se smijeh i malo prepirke, ali se na kraju složiše ponovo sa Australijom.

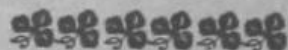
Onda pop Aron reče:

— Da pišemo prošenije Mijajlu Miloševu, knjazu od Srbije?

— To, to! zagrajaše svi i pop Aron "sočini prošenije", u kome su, medju ostalim ukrasnim izrekama, bile i ove: "kako su od divnog glasa staroga zvona često suze umilenija dolazile na oči

narodu pravoslavnom iz Petkovice i okresnosti — kako je zemlja Srbija mati svima Srbima”....

To je prošenje otpravljeno oko Uskrsa, a novo zvono iz Srbije dodje pred Gospojinu, i na njen dan prvi put zapoja slavu božju na Jekeljskom visu.

SINOVI

Sve je već bilo spremno, — rake iskopane, vojnici na okupu, osudjenici pričešćeni; sve je bilo pripravno, samo se još čekalo da otkuca deseti čas jutra, pa da nesretnicima bude posljedni.

Oba osudjenika sjedjahu na trijemu jedne dvobojne kućice, na sredini jedine ulice, koja ide uporedo sa rijekom, što se sve skupa, i voda i varošica, zove: Crnojevića Rijeka. Osudjenici bjehu vezani konopcem za mišice, ali ovlaš, te su mogli rukama raditi što su htjeli. S njima sjedjahu na klupi četiri starija Crnogorca, jedan bradat, i po tome, ni po čemu drugom, znalo se, da je pop. Dva vojnika s puškama stajahu na gornjem posljednjem stepeniku kamenih stepenica, što izvode na tjeskobni trijem. Svi su pušili i razgovarali se i nazdravljali, obredjujući se rakijom, koju je služila neka baba. Ona je ulazila i izlazila kroz vratašca u dnu trijema. Stariji osudjenik, krupan čovjek od četrdeset godina, bješe najveseliji, najrazgovorniji u tome društvu.

Dolje, na sredini ulice, zbila se gusta gomila svijeta. Muški izlazeći iz čamaca, ženske, pošto na obali rasprte teška bremena s ledja, pridolaze, raspituju i doznaju istinu, — evo šta:

Dva Zalažanina, ujak i nećak, zaklali su u kotorskom primorju njeku babu i njenu sluškinju, i poharali kuću, te su osudjeni na smrtnu kaznu, koja se, po crnogorskom običaju, vrši po varošicama, pazarnijeh dana.

Na ulasku varošice, na ivici obale, navrstalo se dvanaest vojnika. Obala je izidana i na tome mjestu visoka za čovjeka, a kako voda bješe odsegla, ostade pješčana poljanica, toga jutra određena za gubilište. Oficir upućivaše i vježbaše vojnike, da gadjaju u grudi, tačno i složno, šestorica jednoga, a toliko ih

drugoga; toga radi, dva tri puta komandova im: "nišan!" i "p'li", što razumije se, bi izvršeno praznim ostragušama, i što je u isti mah, pokazivalo koliko onaj svijet voli teatralnost.

Varoški kapetan bješe u svojoj kancelariji, maloj, prizemnoj suhoti, na kraju varoši. On, očevidno već sustao i uzrujan, ustajao je, hodao, ponovo sjedao, svakoga trenutka vadio svoj časomjer, jednako pušći. Njegov pisar sjedjaše za stolom i čitaše u sebi presudu, vježbajući se, kako će je pred narodom moći pouzdaño i razgovijetno izgovoriti.

Tijeh trenutaka, kad se toliki ljudi spremaju, jedni da unište dva ljudska života, drugi da posmatraju taj prizor, kad se jedan od ona dva nesrećnika smijaše i sipaše kojekakve dosjetke, a u sebi drhtaše od "strašne ure", žarko junske sunce obasjavaše sve to! A čudan bješe i okvir toga meteža. Zamislite uzanu dolapu, "iz koje se nikada ne vidi više od trideset i šest zvijezda", posred koje teče, spora, plitka rijeka; njoj s desne strane, strši pusto brdo Obod, (znatan u istoriji, jer su na njemu razvaline Crnojevića grada i čuvene štamparije); na lijevoj strani širi se ulica, upravo polu-ulica, opervažena vrstom od trideset, četrdeset malih kuća, vječito zapahnutih smradom, sirove i suhe ribe, naslagane po obali.

Odjednom gomila se utiša. Stariji osudjenik primače se ka braniku od trijema i viknu:

— Dobro jutro, Crnogorci! Kaži mi koji, jesam li ublijedio?

Nječiji glas ozdo odgovori:

— Nijesi, zanago, no ti se crvene jagodice, ka u djevojke! Baš si junak od junaka!

Razbojnik fanfaronski nastavi:

— Eto, vi's, nijesam se prepa, no ću umrijeti junački, ka šta sam junački gleda smrt u oči u bojevima! Pričajte to! A kako sam se podnio u bojeve, to žna moj bataljon, a i vi mnogi Katunjani, a žna i sami Gospodar, koji mi je medalju da!

Čuše se užvici: "E, jest gvozdena srca, jest djetić! Grijota ovakog sokola!.."

Mahnuv rukom, on zapita:

— A je li ko tu iz Zalaza?

Ne bi odgovora, a on nastavi:

— Vidju lijepo da nema nikoga, a imam nešto na srcu, a evo šta je, i, lijepo ve molim, komšije, isporučite to i molite glavare, neka oni umole Gospodara! A pravo je, zanago, a evo šta je! Imam sina od osam godina, sramota me je reć', ali je pile od soka, — svi su biljezi, da će biti bolji od baba — pa želim da mi djetetu dadu onu medalju, te sam je ja dobio i nosio! To mi je posljednja želja, tako mi ovoga puta, kojim sam krenuo!....

Vrati se na klupu, praćen odobravanjem i hvalama.

Pop se okrete mladjem osudjeniku:

— Hajde i ti, reci koju riječ narodu!

Taj drugi bješe sitan, suh, rijetkih ridjih brkova, ali gibak i hitar, kao mačka. To se ogledalo u svakom njegovu pokretu. On slegnu ramenima i naprči usne, kao da kaže: "Našto to komendijanje?" Ali na ponovljenu popovu ponudu, otide i reče brzo, kao preko volje:

— Ja nemam nikakve fale, ni poruke, samo kažem, da smo obojica zamiritali*) ovo, te nas čeka, jer smo obojica veliki grijeh učinili! Praštajte, Crnogorci i zbogom vi!"

Ne gradeći se ni neustrašljiv, ni nemaran, nego pokazujući se kakav istinski bješe, umoran, mrzovoljan, željan kraja, vrati se na svoje mjesto.

U gomili gotovo svak zavrti glavom.

Pop ustade i oprosti se s njima. Obojica ga poljubiše u ruku, a on njih u čelo. Stariji reče, smijući se:

— Pope, fala ti! Vidju da je vrijeme da ideš, da nas dočekaš pred našim vječnim kućama! Opoj nas lijepo, amana ti!

Na stepenicama svećenik se suminu sa nekim visokim, okoštanim starcem, koji ga zapita:

— Mogu li, pope, progovoriti dvije riječi sa jednijem od onijeh dobrosrećnika?

— Ja mnim, da možeš. Samo popitaj, e eno, vidji, e se kape-tan krenuo ovamo! Vrijeme je da se svrši! — reče pop i otide.

Starac se ispentra i poljubiv se sa mladjim Zalažaninom, šapnu mu nješto u uho, na što se nesrećnik strese, ublijedi i uhvativ se za čelo, stade vikati:

*) Od talijan. riječi meritare, zaslužiti.

— Ne, za ime božje! Ne, ne, ne! Zovite kapetana, molim ve, zovite ga, molim ga, ka oca, neka odmah dodje!

— Eto kapetana dje idje, — reče jedan od stražara. — Šta si mu ti, stari, rekao?

— Ništa ružno, vaistinu!

Gomila se razdvoji, da načini prolaz kapetanu i pisaru, a očajnik nastavi:

— Kapetane,.... molim,.... preklinjem te,.... ne daj.... ne pusti!....

— Šta ti je, dijete? — zapita glavar.

— Majka!.... Hoće majka da mi dodje! Došla je, kaže strika Marko! Hoće sa sinom da razgovara! Ne ću! ne mogu! Ne ću nipošto! Ako je samo vidim, podnijeću se ka ženetina, umrijeću sramotno! Preklinjem te Bogom i svetim Petrom, ne daj da dodje!....

Kapetan naredi pandurima, da zadrže ženu.

Tada striko Marko reče:

— Evo šta je! Šćela je da u posljednjem času obraduje ojadjenog sina, da mu kaže, e mu se noćas rodio sin!

— Sin! — viknu osudjenik glasom, koji ne pokazivaše da se obradovao.

— E, nećaće! — viknu mu ujak, neka ti je sretan djetić! Pomišli, djetić prvjenac! Valaj, to je sreća i radost, pa ma i u ovoj uri! Daj, baba, po jednu čašu!

— Kakva zla sreća i zla radost, krvopijo! — dreknu na nj nećak. Šta će mi sin!? Zar da me pominje po našem junaštvu, mome i tvome!

— Ej, bestijo! — viknu ujak.... Jesi li ti Crnogorac, ili si lacmanska puška!? Kako se ne bi radovao sinu?

Nećak srditije povrnu:

— Ne ja, no mu zlo želim! Želim, da ga na mah nestane, da me ne pominje!....

Stražari narediše:

— Hajdete! Silazite!

Svijet nagrnu za njima. Stariji se poče opet ačiti, pjevati, dovikivati, prizivati sina, "pile od sokola"; — mlađji vrćaše glavom, a govoraše sjetno:

— Što mi Bog dade ovi posljedni, nesudjeni jad!.... Hajdemo, braćo, brže, brže, oštro, da se što pridje svrši!....

Kad stadoše na gubilište, stariji će:

— Pusti me, kapetane, da još nekoliko riječi prozborim! Pri tome valjaše očima preko svjetine, očevidno nadajući se još glasniku — pomilovanju!

A nećak zamoli:

— Ne, kapetane, to te molim, tršavaj što prije, što prije, što prije!..

Kapetan diže ruku. Zavlada tišina. Pisar izmrmrlja presudu, pa odmah prasnuše puške i dva leja padoše.

Z d u h a č

Francuski bogataš i oficir u ostavci vikont K. (vicomte de C.) dodje na Cetinje s namjerom da ide u lov na medvjede po hercegovačkim brdima. Bješe mlad, žustar, veseljak. Poznadosmo se i na njegovu ponudu da mu budem tumač i drug po crnogorskom dijelu Hercegovine, pristadoh odmah i rado. Na Cetinju dadoše mu pismenu preporuku na pograničnog komandira R., u selu K. Krenusmo se sa dva momka i tri konja, te poslije dvodnevnog vratolomljenja po brdskim putovima, stigismo u pomenuto selo, pred kuću komandira R., kome je naprijed bilo javljeno za naš dolazak.

Selo K. ličilo je na ostala koja prodjosmo, ali bješe u većoj romantičnoj divljini. — Pružilo se po obronku visoka, i šumovita brda, isprespjecana vododerinama, načičkana nepristupačnim kukovima i liticama. Najprije naidjosmo na gomilicu niskih kućica, slamom pokrivenih i bez prozora, pa, poslije povećeg razmaka, na drugu gomilu, pa na treću, i t. d. Čini mi se, bješe ih šest ili sedam, a to znači, da selo K. ima toliko "bratstava". Komandirovo brastvo bješe na drugom kraju sela, a njegova kuća odlikovala se i tim, što joj se sredina izdigla na dva boja, te je imala dva prozora.

Stigosmo preda nju u suton.

Zatekosmo u dvorištu desetak krupnijeh ljudi, od kojih se odvoji jedan brkonja, prosijed, koji se poljubi sa Francuzom, pa sa mnom. To je bio komandir R. Za njim pridje pop njeki, mladji od komandira, ridje brade i bujne kose sa jataganom za pojasom. To je bio brat komandirov. Za popom pristupiše još trojica, četvorica i izljubiše se s nama, pitajući za zdravlje i za putovanje. Ostali mladji ljudi, rukovaše se s nama. Žene i djeca navališe da nam ljube ruke.

Dvobojna zgrada ne bješe osvijetljena, a s obje joj strane, u prizemnim nastavcima, kroz otvorena vrata, vidjesmo gdje plamte velike vatre.

Komandir istrže iz ruku njekoј ženi zapaljenu svijeću, pa je predade jednom od družine, jednome kolosu, viknuvši:

— Hajde pred nama, Mićune! Izvolite, gospodo, u kulu!

Francuz i ja podjosmo za golemim Mićunom, ostali za nama. Njeki se vratili nazvavši: laku noć! Uzani drveni stepeni škripahu i uvijahu se pod koracima vodja. Francuz prošapta: "Sakrble, mi smo zapali među same divove! Ako ovo sve nije originalno, onda ne znam šta bi se moglo nazvati originalnim! Ali ovaj pred nama, doista je rijetkost i u ovim krševima!"

Mićun bješe mladić, koga je tek nausnica garila! Moglo mu je biti najviše osamnaest godina. Bio je plav, očiju velikih, okruglastijeh obraza.

Udjosmo u jedinu klijet u "kuli", dugačku oko pet koraka. Na sredini bješe sto od hrastovine, sa strana klupe, u nuglu krevet na nogarima, na stijeni oružnica. Mićun udjenu svijeću u mali gvozdeni svijetnjak, koji bješe na stolu, već postavljenu, jer na njemu bješe hljeba, uštipaka i sklenica sa pićem. Komandir, pop i još dvojica starijih brdjana zdraviše se ponovo sa gostom, pa posjedasmo. Samo Mićun ostade stojke, gledajući "Vrancuza". Domaćin preleti pogledom trpezu, kao tražeći nešto, pa će Mićunu:

— Dijete, malo nam vidjela! Trči dolje i donesi još koju provlaku! Reci čeljadi, da što brže dadu večeru, jer su ovi ljudi i sustali i gladni! Naredi i za momke njihove! Hajde, živ bio!

Mićun tako poskoči, da se "kula iz temelja zaljulja". Kako se Francuz nasmija gledajući za momkom, komandir, točeći raskiju, meni će:

— Reci gospodinu, da je Mićun moj sinovac, sin pokojnog našeg srednjeg brata, koji je poginuo u posljednjoj krajini. Mićun će biti junak, kakvih je rijetko i u Hercegovini, — ako ga Bog poživi.

Kad to prevedoh popo nadoda:

— Kaži mu, molim te, da je Mićun najbolji lovac u nas!

Kad i to prevedoh, treći glavav nastavi:

— Kaži ti Vrancuzu, da je Mićun zduhač! Razumiješ li:

zduhač! A zduhač je bio i djed im, otac komandirov, pokojni pop Arsenije! Jer je kuća njihova, od Kosova popovska i glavarska, uvijek je davala junake i zduhače!

Ja se začudih, jer znao sam šta znači "zduhač", ali nijesam znao, da se u tim krajevima tim ponose, zato ga zapitah:

— Zar je, kapetane, dika biti zduhač!

On odgovori:

— Kako da nije! Zar svaka šuš može biti zduhač, odabran junak i božji čovjek!

— E, nijesam znao! U našim krajevima drukčije se misli! Vidiš: koliko sela, toliko adeta!

Komandir me počeo uvjeravati, da samo junak i božji čovjek može biti zduhač! Sve njegovo dokazivanje osnivalo se jedino na primjerima, koje je zapamtio, ili od drugih čuo, — pokojni taj bio je zduhač, pokojni onaj, od živih, ovaj, onaj, sve po izbor junaci i čestiti ljudi!

U tome zatutnjiše koraci po stepenicama. Mićun unese više provlaka, pa dvije priljepi na sto i zapali. Zatim prihvati od ženskih, koje su ga do vrata dopratile, zdjelu varene bravetine, zdjelu mlijeka, krug sira.

Pred svakim je bila drvena ložica, a svaki od nas izvadi svoj nožić. Svi prionusmo svojski. Ovčevina je bila vrlo ukusna, sir izvrstan, a jelo se zalijevalo medovinom i rakijom. I Mićun je jeo, stoječki, služeći nas pićem, sve redom.

Poslije jela rekoh strancu:

— Dragi vikonte, da čujete nešto zaista čudno! Pošto ste čuli, kako hvale ovoga mladog gorostasa, ovaj starac reče mi, da je mladić zduhač. Molim vas, zapamtite tu riječ. Ona ima i sinonima, — zduhač se inače kaže srpski i vjedogonja, ili jedogonja, ili stuhać....

Pop, čuvši gdje češće pominjem tu riječ, prekide me:

— Pitaj ga, vjere ti, imali dosta zduhača u Vrancuskoj?

Ja nastavih tumačenje:

— Dakle evo šta je zduhač. Naš narod vjeruje, da ima ljudi i žena, iz kojih u snu izidje duh, i sam duh radi njeke stvari. Ako je ženska djevojka, onda je njen duh ono što su Latini zvali incubus, a što mi srpski zovemo mora; — ona dolazi na ljude kad spavaju, te ih pritiskuje i gnjavi. Kad se djevojka-mora uda, po-

stane vještica, što vi zovete sorciere. Čudnovato je pak to vjerovanje, da ljudi vrste, zduhači, ne samo ne čine zla drugim ljudima, nego se baš staraju da budu od koristi svome selu, kraju, plemenu. Oni imaju moć da odbijaju grad, oluju, poplavu. To ih skupo staje, jer se zato moraju boriti medju sobom, na primjer hercegovački zduhači sa primorskim, ili crnogorskim, ili sa bosanskim, ili čak sa prekomorskim, i, naravno, obratno. Ti duhovi po planini izvaljuju drveta, te se njima biju izmedju sebe, pa koji nadvladaju, oni privuku na svoj kraj dobru ljetinu. Zato kad bijesni oluja, može se čuti kako naši brdjani uzvikuju: "A-ha! ko il će nadvladati, naši, ili njihovi!" — Zato, u takoj prilici, svaki kraj pazi na svoje zduhače, t. j. svijetu je do toga, da li su njegovi zduhači u budnom i svijesnom stanju, ili su u snu, u nesvjesnosti. Često se zduhač probudi pun modrina i rana, te priča svojim s kim se rvao i od koga je udarce dobio, jer se oni medju sobom poznaju. Pričali su mi, da je bilo slučaja, gdje zduhač iz jednog plemena pozove na megdan zduhače drugog plemena. Onda legnu obojica i umrtve se, te im duhovi izidju i bore se. Dešava se takođe, da se zduhači ne bore kao čisti duhovi, nego se pretvore u životinje, u bikove, konje, jarčeve i t. d. Sve je to čudnovato, dragi gospodine, ali najzagonetnije dolazi sad. Čujte! Uopće, zduhač ne krije da je zduhač i narod ga poštuje, ali bližoj njegovoj rodbini nije to baš milo, jer kad umre, udaraju mu glogovo trnje pod nož i nožem crnih kora ispresijecaju mu žile ispod koljena, da ne bi mogao izlaziti iz groba kao vampir! Dakle, na kraju krajeva, zduhačko je stanje prijelazno, jer će poslije smrti postati zli duh, koji se hrani krvlju živih ljudi! Kako je, dakle, zduhač u isto vrijeme i božji čovjek!?

Vikont se nasmija i sleže ramenima:

— Zaista je sve to zanimljivo i ja ću obradovati jednoga mog prijatelja, okultistu i satanistu, kad mu to ispričan!

Pa gledajući krupnog mladića, dodade:

— Dakle, mosje Mićun je zduhač, a poslije smrti biće vampir! Brrrr!

Svi se smijasio. Mićun začkilji jednim okom i reče:

— Reci mu, da će vidjeti šjutra!

Komandir završe razgovor o lovu i o rasporedu za sutrašnji dan, pa onda o politici. Pitao je Francuza šta misle: Bismarck,

ćesar, ruski car, predsjednik francuske republike i engleska kraljica, — šta misle uopće o budućnosti, a posebice šta o njihovu knezu i njihovoj državi. Taki su razgovori poduže trajali, ali kad dodje red da odgovori na pitanje: zašto se engleska kraljica nije preudala? — vikontu se već oči sklopiše.

On leže na krevet, meni prostriješe pustinu.

Probudiše nas u praskozorje. Svitao je divan jesenji dan. Sidjosmo u dvorište, da se umijemo i da popijemo kavu. Mićun, naša dva momka i još dva mladića iz brastva, čekahu oružani ostragušama. Komandir, pop i ona dva starca dodjoše malo docnije i odmah počеше nam davati upustva. Prvo je bilo, da upitomimo dva grdna psa, koji režu na nas i koji će s nama. Pop odreza dvije kriške hljeba, dade nam svakome po jednu i naredi da za nekoliko trenutaka držimo kriške ispod košulja, pod pazuhom, da upiju znoj, pa da ih bacimo psima. Mi to učinismo i zbilja se psi umiriše.

Nas osmorica uputismo se na niže, ka jednoj obradjenoj dolinici. Iza nje penjala se utrinasta kosa, sa šumarkom. Iza ove nastajao je obronak strma brda, niz koji je jurio potok. Dugo smo se lomili obronkom, preskačući panjeve i debla oborenih jela, dokle Mićun ne reče, da nas trojica padnemo u zasjedu, a momcima naredi da idu ka vrhu planine, da nagone zvjerad. I to je očekivanje trajalo dva časa, dokle se daleko sa visova ne začu hajkanje i pucnjava. Čusmo groktanje i hod divlje svinje u pravcu iza ledja nas dvojice. Mićun poteče, Francuz potrča za njim i preteče ga, pa, gotovo u isti mah, opališe obojica. Po psovkama francuskim upoznaдох, da je zvjer umakla. Naravno, kad se hajkači pridružiše, bilo je vazdan lovačkih prepiraka, koje se svršiše tim, da svi skupa ručasmo pod nekom pastirskom sjenicom. Imadjasmo pečenja, sira, rakije, medovine, u izobilju. Poslije jela, polijegasmo svi i otpavasmo "dobar otkos".

Lov je svršio tijekom, što odnesosmo u kulu komandirovu jednog mršavog zeca i jednu orlušinu. Po večeri bilo je opet razgovora najviše o politici i o ratovima.

Sutradan osvanu mutno nebo na istoku. Uputismo se istim pravcem i padosmo u zasjedu. Kako je sunce napredovalo, tako je i oblak sve većma zahvatao nebo i postajao sve tmastiji. Mićun je svakog časa pogledao. S početka gledao je mirno, kao iz radozna-

losti, pa, malo po malo, postajale sve nemirniji, a najposlije, namršten, stade čupkati nausnicu, trljati dlanom čelo, češati se objema rukama po glavi. Francuz i ja pogledasmo se više puta i on češće pitaše "Šta li je mladiću?" U tome, bez ikakva znanja i glasa od hajkača, naidje golem vepar. Planuše tri ostraguše. Životinja se strovali i stade se koprčati. Francuz dotrča i ispali na nju svih šest metaka iz revolvera. Hajkači s velikom grajom sidjoše i okupiše se oko zvijerke.

Poče duhati jak vjetar. Mićun je išao pred nama, pognut, previjenih nogu u koljenima, držeći u jednoj ruci pušku, u drugoj kapu. Za nekoliko išao je s nategom, pa se počeo klatiti kao pijan. Hajkači, noseći teškog veptra, zgledahu se i šaptahu nešto među sobom. Od jednom spustiše životinju, pa sva petorica potekoše za Mićunom i zakloniše se od naših očiju.

Kad stigismo ka sjenici, Mićun je pod njom ležao nauznak, pokriven strukom po glavi. Momci stajahu poizdalje, smućeni, zabrinuti. Nas dvojica u čudu zastadosmo. Mićunu se grudi užasno nadimahu i na mahove je ječao. Jedna mu je ruka bila opružena niz trup i vidjesmo kako mu se prsti grče i pružaju.

— Zbilja, šta je čovjeku? — pita stranac.

To isto ponovim i ja srpski.

Jedan od momaka mrdnu glavom put neba i odgovori:

— A, eto šta je! Zlo vrijeme! Sad se Mićun bije s njima тамо, znate s onijema!

Prevedoh taj odgovor vikontu, on se osmijehnu, ali se namah uozbilji i reče:

— Dijabl! Koliko su te faribole smiješne, toliko su i jezive! Zar ne?

— Još kako! — odvratih.... Pogledajte samo kakvi izgledaju!

Svi bjehu blijedi, svi ukočenim pogledima gledaju zduhača, koji ležao je kao mrtav.

Diže se vjetar. Poče valjati drvlje i kamenje, noseći kišu u koso; kada malo utoli, nastala pljusak. Mi stojasmo pod drvima, gledajući jednako nepomično tijelo Mićunovo.

To je trajalo duže od časa. Kad oluja prestade, Mićun se stade meškoltiti, pa sjede, blijed kao smrt. On nam reče, da ručamo, da on ne može ništa okusiti, — samo što srknu rakije. Jeli smo

ćutke, a on je sjedio mrzovoljan i nalakćen. Najposlije, kad se već spremasmo na polazak, jedan od družine zapita ga:

— Boga ti, Mićune, bi li dobro za nas?

— Bi! — veli Mićun.

Samo toliko reče, pa ustade i podje pred nama.

Zavečerom ne pojavi se u kuli.

Mi se sutradan vratismo istijem putem.

Naravno, da smo najviše govorili o čudnoj pojavi, o čudnom vjerovanju! Francuz zaključí Hamletovim, poznatijem riješenjem o tajnama između neba i zemlje!

KNJIŽARA I ŠTAMPARIJA PALANDAČIĆA

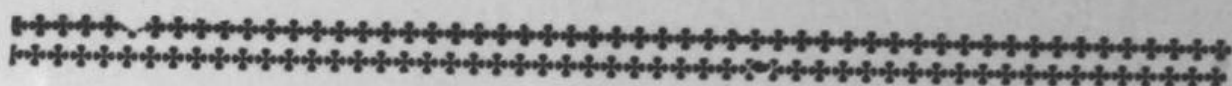
IZRADJUJE, PRODAJE I PREPRODAVA
SVE SRPSKE I HRVATSKE KNJIGE,
ŠTAMPANE ĆIRILICOM I LATINICOM!
IMADE NA ZALISI VELIKI IZBOR SVAKO-
VRSNIH SLIKA I DOPISNIH KARATA.
ZA SVE ŠTO SPADA U KNJIŽARSKOJ I
ŠTAMPARSKOJ STRUCI OBRATITE SE NA
KNJIŽARU I ŠTAMPARIJU PALANDAČIĆA

A d r e s a :

PALANDECH'S PUBLISHING HOUSE

CHICAGO, ILL.

Cenovnik šaljeno svakome besplatno

ČITAJ I DRŽI "UJEDINJENO SRPSTVO"

Ustanovljeno 1906. godine.

Svim prijateljima narodnog prosvjećivanja preporučamo da se pretplaćuju na "Ujedinjeno Srpstvo" i da rade na njegovom proširenju. — "Ujedinjeno Srpstvo" je srpski prosvjetni i politički nedjeljni list. Izlazi redovno svake subote na osam stranica. Donosi članke o svim važnim srpskim i svjetskim pitanjima. Pregledno opisuje sve događaje i donosi zanimive vijesti. — Životu Srba u Domovini i Americi posvećuje naročitu pažnju. — Pretplata \$1,00 na godinu.

Novac se šalje na:

KNJIŽARU PALANDAČIĆA

ČITAJ I DRŽI "BALKANSKI SVIJET"

Ustanovljen 1912. godine

Svim prijateljima jugoslovenskog jedinstva preporučamo, da se pretplaćuju na "Balkanski Svijet" i da rade na njegovom proširenju. — "Balkanski Svijet" je jugoslovenski politički i prosvjetni nedjeljni list. Izlazi redovno svakog četvrtka na osam stranica. Donosi članke o važnim jugoslovenskim i svjetskim pitanjima. Pregledno opisuje sve nedjeljne događaje i donosi zanimive vijesti. Životu Jugoslovena u Domovini posvećuje se naročita pažnja, a tako isto životu i prilikama američkih Jugoslovena. — Pretplata je \$1,00 na godinu.

Novac se šalje na:

KNJIŽARU PALANDAČIĆA

A d r e s a :

**PALANDECH'S PUBLISHING HOUSE
CHICAGO, ILLINOIS**

